

בינ"ו עמ"י עש"ו

קונטרס

מגיד דבריו ליעקב

רביעאה

שיחות מוסר חיזוק והתעוררות

בענייני עבודת ה'

ומהם שיחות

על סדר פרשיות השבוע

נסדר ונערך משיחות מוסר

שנאמרו במקלות על ידי

הגאון הגדול

רבי יעקב חיים סופר שליט"א

ראש ישיבת 'כף החיים'

בצירוף חידו"ת על הפרשה ועוד

פרשת אמור

ירושלים עיה"ק תובכ"א

תשפ"ב לפ"ק

הלימוד והחיזוק בחוברת
זו מוקדש להצלחה
ברוחניות ובגשמיות
למסייעים בהוצאה לאור

שיחות מוסר אלו הנדפסות בקונטרסי "מגיד דבריו
ליעקב" נסדרו ונערכו מתוך קלטות של שיחות רבינו
שליט"א.

ואם יימצא שגגה וטעות, איתנו תלין משוגתינו.
ובקשתנו שטוחה לפני המעינים הי"ו כי כל שגגה וטעות
יתלו בחסרון דעת העורך, ואנא יודיעני על הטעות.

בתחילת החוברת נדפסת שיחתו של רבינו שליט"א
בחלק השני של החוברת נדפסו חידו"ת על פרשת שבוע,
מחידושיו של רבינו שליט"א על התורה, וחלקם הגדול
רואים לראשונה מכת"י בחוברת זו.

בחלק השלישי של החוברת מצורף קטע מתוך ספר
"שנות חיים" (כת"י) של רבינו שליט"א בענייני אריכות
ימים

בחלק הרביעי של החוברת מצורף מחידו"ת רבינו
שליט"א בסוגיות הנלמדות בדף היומי, או שאר חידו"ת
כפי אשר יכיל הגליון

ניתן להצטרף לרשימת התפוצה לקבלת
הגליונות בדוא"ל:
8542164@gmeil.com

ניתן להשיג את החוברות מידי שבוע מתחילתו בנקודות
המכירה וההפצה של י. בלוי בבתי הכנסת

©

כל הזכויות שמורות

אין לצלם להעתיק לשכפל וכל כיו"ב,
בלא רשות מפורשת בכתב מהמחבר

הערות והארות תיקונים יתקבלו בשמחה,
ובעז"ה יתוקנו במהדורה הבאה

להערות והארות

ניתן לפנות בשעות בין הסדרים
לפלאפון מספר 0548-542-164

פרשת אמור

מפתח העניינים

חג השבועות גדול מכל המועדים / קרבן העומר בא משעורים ועשוי מצה וקרבן שתי הלחם בא מחיטה ועשוי חמץ / בימי ספירת העומר יש התעוררות בנשמות בני ישראל לקרבת ה' יתברך / אדם נידון בכל שנה בחג השבועות על פירותיו הרוחניים / על האדם להתחדש ולהתעלות / ניצול הזמן בימי שישי ושבת הארוכים לעסק התורה / אם ראית דור שהתייאשו מן התורה עמוד והתחזק בה והוי נוטל שכר כולן / אין התורה שוכנת לעולם בגוף שאינו בעל מידות טובות / מידותיו התרומיות של בעל ה'חמדת שלמה' / עלינו להתחזק בימי ספירת העומר בהתמדת התורה ובתיקון המידות

מפתח חידושי תורה

- א. בענין אשה גרושה מאישה לא יקחו הכהנים..... יח
ב. בענין קרבן שלמי ציבור הקרב בחג השבועות..... כב
ג. בענין תחילת דינו של אדם בראש השנה..... כג

מפתח מערכות

- אשם - בענין כפרת אשם נזיר ומצורע..... כז
אשם - סדר פרשיות קרבן אשם..... כט
אשם תלוי אם חייב כשיש ספק ספיקא..... לא

מפתח חידושי סוגיות

- א. בענין פנוי הבא על הפנויה..... לג
ב. בענין מצות פריה ורביה במוליד בנים זכרים..... לו

הלימוד בחוברת זו מוקדש לעילוי נשמות

מסעודה בת חסיבה	אליהו מאיר בן סימי	יפה בת עליה
שמועון בן עליה	יוסף בן אסתר	פיבי בת חסיבה
מסעוד בן אסתר	סימי בת חנה	מרגלית בת סימי
יצחק שלום בן צ'לחה חנה	שולמית בת כחילה רחל	יעקב בן עליה
תנצב"ה		

הלימוד בחוברת זו מוקדש לרפואת
מרדכי בן מורווריד אסנת
מיכל בת אסתר
אל נא רפא נא להם

חג השבועות גדול מכל המועדים

בעזרת ה' יתברך נראה לעיני ולהתבונן בעניני הזמן ובעניני הפרשה, פרשת אמור.

היום הוא יום ראש חודש אייר, ויהי רצון שיהיה החודש הזה סוף וקץ לכל צרותנו תחילה וראש לפדיון נפשנו, אנו וכל בית ישראל, ברוחניות וגשמיות וכל הענינים.

בעלי הרמז אמרו, איר - ראשי תיבות אני ה' רופאך, ועיקר הרפואה היא רפואת הנפש. כי כשנפשו של אדם בריאה זה משפיע על כל המישורים שבו, ונראה לעסוק בעניני רפואת הנפש.

בפרשה שלנו נמצאים עניני המועדות כולם, ועל הימים שלנו כתוב "וספרתם לכם ממחרת השבת מיום הביאכם את עומר התנופה שבע שבתות תמימות תהיינה עד ממחרת

השבת השביעית תספרו חמישים יום והקרבתם מנחה חדשה לה'". ימי ספירת העומר הם ימים גדולים ונכבדים מאד, ורבותינו הראשונים (הרמב"ן ורבינו בחיי בפרשתנו) מגדירים את הימים האלו שהם כימי חול המועד. ואין הכוונה שבימים האלו אין מניחים תפילין או שבימים האלו צריכים ללכת לבקר בגן החיות, אך למעליותא הכוונה, שיש בימים האלו תוספת של קדושה והארה, והם ימי הכנה למועד הקדוש והנורא שאין כמוהו - חג השבועות.

בספרים הביאו משמו של מהר"ח הוא רבינו חיים ויטאל גדול תלמידי רבינו אב"ק האר"י ז"ל - היום היה יומא דהלולא דיליה - שאם כי יש לנו שלשה רגלים, חג הפסח,

חג הסוכות וחג השבועות, מכל מקום המועד היותר גדול הוא חג השבועות. ואכן כך גם אומרת הסברה, שהרי שבועות הוא מועד זמן מתן תורתנו. ואמרו בספרים, צא וראה כמה גדול יום חג השבועות, שאפילו בתפילת מוסף שאנחנו מתפללים בראש השנה המתקרב ובא, אנחנו לוקחים בהשאלה ובהלוואה את חג השבועות, שהרי אנחנו מזכירים שם 'אתה נגלית' ואת כל מעמד מתן תורה, ולכאורה הלא עכשיו ראש השנה, ולמה מזכירים עכשיו את מתן תורה?! מה השייכות של שבועות לראש השנה?! אין זה אלא כי בראש השנה, יום הדין, אנחנו מזכירים שקבלנו את התורה ויש לנו חלק ואחיה בתורה, כדי שזכות התורה תעמוד לנו בדין, ותליץ טוב בעדינו אמן.

קרבן העומר בא משעורים ועשוי מצה וקרבן שתי הלחם בא מחיטה ועשוי חמץ

"וספרתם לכם ממחרת השבת" דרשו רבותינו שהכוונה היא ממחרת יום ראשון של פסח ואין הכוונה ליום ראשון של שבת בראשית, וכמו שהאריכה בזה הגמרא במנחות (סה: בראיות והוכחות. בט"ז בניסן, יום ראשון של חול המועד ויום ראשון של ספירת העומר, מקריבים את קרבן העומר. ממה היה בא קרבן העומר? - משעורים. אז מתחילה הספירה "מיום הביאכם את עומר התנופה" במשך חמישים יום עד חג השבועות, ובחג השבועות

"והקרבתם מנחה חדשה לה'", מביאים שוב מנחה. ביום הראשון של ספירת העומר מביאים את מנחת העומר, וחמישים יום לאחר מכן מביאים עוד מנחה חדשה, בחג השבועות.

מה היו מביאים בחג השבועות?! קרבן שתי הלחם, שהיה עשוי מחיטה. ויש הבדל מהותי בין מנחת העומר שהביאו ביום הראשון של ספירת העומר, לבין קרבן שתי הלחם שהביאו בחג השבועות. מנחת העומר באה משעורים והיתה עשויה מצה, ואילו קרבן שתי הלחם שבא מחיטה, היה עשוי חמץ. ולכאורה יש כאן פלא, שהרי למדנו בפרשת ויקרא (ב, יא) 'כל שאור וכל דבש לא תקטירו', והתורה אסרה להביא קרבנות שעשויים משאור חמץ או דבש, ו'דבש' פירושו כל מיני מתקת פרי, כמו שפירש רש"י (שם), ואיך זה פתאום בחג השבועות מביאים קרבן שתי הלחם שעשוי מחמץ, ועוד מביאים את הביכורים שהן עצמן דבש?!
דבש?

בוודאי שכך גזרה חכמתו של ה' יתברך, אבל בעל ה'כלי יקר' מבאר ומוסיף שלמוד גדול למדנו כאן. כי הקרבן הבא בתחילה, מנחת העומר הבאה משעורים, היא מתירה את החדש במדינה. כלומר, כל התבואה החדשה שגדלה באותה השנה, אסורה באכילה כל זמן שלא הקריבו את קרבן העומר, ורק אחרי שהקריבו את קרבן העומר, הותרה התבואה החדשה באכילה. היום בעונותינו הרבים שאין לנו את בית המקדש עיצומו של יום מתיר את החדש, ומיד כשהאיר המזרח בט"ז בניסן הותר החדש.

לעומת זה, קרבן שתי הלחם הבא בחג השבועות, הוא מתיר את החדש במקדש. אחרי שמקריבים את שתי הלחם אפשר להשתמש בתבואה החדשה גם בבית המקדש בשביל המנחות. והנה, אומר בעל הכלי יקר, התבונן ותראה. הקרבן הראשון, מה שמביאים בהתחלה, עשוי משעורים, והגמרא אומרת בכמה מקומות (פסחים ג: ועוד) ששעורים הוא מאכל בהמה, ולכן הסוטה מביאה מנחה העשויה משעורים לרמז שעשתה מעשה בהמה (סוטה פ"ב, א). זה בתחילת ימי הספירה, אבל אחרי שעברו חמישים ימים של ספירת העומר, חמישים ימים שהם ימי הכנה למתן תורה ובהם מתקדשים כלל ישראל ומטהרים את עצמם, כבר יוצא האדם ממהלך של בהמה ונכנס לגדר אדם, ולכן הוא מביא קרבן שתי הלחם העשוי מחיטה, מאכל אדם.

וזו הסיבה שאת קרבן שתי הלחם אפשר להביא מחמץ, אף על פי שתמיד ובדרך כלל יש את הלאו של 'כל שאור וכל דבש לא תקטירו'. מדוע?! מפני שהואיל ויום זה הוא יום מתן תורה, אין בו שום חשש של חמץ, של יצר הרע ושל שאור שבעיסה. וכמו שאמרו רבותינו בזהר הקדוש (ח"א רב.), לית לך מלה לתברא ליצר הרע אלא אורייתא. ביום חג השבועות, יום מתן תורה, ידינו על העליונה ואין לנו חשש מיצר הרע. ולכן הקרבן היחידי שמביאים אותו חמץ הוא הקרבן הבא בחג השבועות, ואף מביאים אז את הביכורים, את

הדבש, כיון שביום זה אין את החשש מהיצר הרע הנמשל לדבש. מדוע יצר הרע נמשל לדבש? - כיון שהוא עושה עצמו בתחילה מתוק לאדם כמו הדבש, אבל בסופו כולו מרירות. **ביום** חג השבועות יוצא האדם מכלל בהמה ונכנס לגדר אדם. וכשהוא נמצא יחד עם התורה, אז אין את החשש מהיצר הרע, ואז הוא יכול להביא קרבנות חמץ ודבש. וכיצד זה נעשה?! באמצעות כל ימי הספירה, הימים האלו שבין חג הפסח לחג השבועות, שבהם על האדם להכין את עצמו כראוי למתן תורה.

בימי ספירת העומר יש התעוררות בנשמות בני ישראל לקרבת ה' יתברך

והנה מפורסמים וידועים דברי רבינו הרש"ש (נהר שלום דף ל"ב ע"ג) שהימים האלו הם ימי שורש לכל השנה, ואין שיתנהג בהם, כך ינהיגו ויוליכו אותו כל השנה. ובספר שפת אמת (פרשת אמור) כותב: **"במצות ספירת העומר כבר כתבתי במקום אחר שעל אלו הימים נאמר (תהלים לו, יח) 'יודע ה' ימי תמימים', דבימים הללו אחר יציאת מצרים, מה עשו אבותינו בימים האלו? הלא כלל ישראל יצאו ממצרים בט"ו בניסן, ואחר כך הלכו במדבר וראה פרעה שנבוכים הם בארץ סגר עליהם המדבר, יצא ורדף אחריהם עד שבשביעי של פסח היה הנס של קריעת ים סוף והיה אז ה'סיום' של מצרים עם סעודת סיום כראוי בבית הים, ונפטרנו אז מן המצרים. מה היה בהמשך? אומר השפת אמת, בימים האלו של אחרי יציאת מצרים אבותינו ואבות אבותינו התכוננו למתן תורה.**

הרי כשכלל ישראל יצאו ממצרים היו במדרגה שפלה ונמוכה ובדיוטא התחתונה, וכמו שאמרו רבותינו שירדו ישראל למ"ט שערי טומאה, היינו שירדו ירידה רוחנית נוראה, והרמב"ם כותב (הלכות עמ"ס פ"א ה"ג) שכמעט עוד רגע קט היו ישראל נבלעים במצרים לגמרי ויחזרו להיות עובדי עבודה זרה כשאר האומות. וכך כותב הפסוק (יחזקאל טז, ז) **'ואת ערום וערירי', כלל ישראל היו ערומים מן המצוות.** והנה זה פלא, אחרי זמן מועט ביותר, בתוך שבעה שבועות הגיעו כלל ישראל לדרגה רוחנית מופלאה שאין לה חבר ורע, **כשכל בית ישראל אנשים נשים וטף זכו לנבואה,** וכמו שאמרו רבותינו (מכות כג:) **'אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענו',** את שתי הדברות הראשונות כולם שמעו מפי ה', בלא שליח. ולכאורה איך זה יתכן?! הרי תמול שלשום היו שקועים במ"ט שערי טומאה, ואיך זה כבר נכנסו במ"ט שערי קדושה?!

אין זה אלא כי באותם שבעה שבועות התכוננו כלל ישראל למתן תורה, כדברי השפת אמת, ובימים האלו שאחר יציאת מצרים נמשכו בני ישראל אחר הקב"ה במדבר. וזה לא פשוט, שהרי באו להם נסיונות, כמו שאנחנו רואים שמיד אחרי שיצאו למדבר הלכו שלשה ימים בלא מים, ואחרי שלשה ימים צעקו שהולכים למות, ואז הקב"ה עשה נס והורה לו עץ

שימתיק את המים. מכל מקום כתוב כאן שהלכו שלשה ימים בלא מים! אנחנו יכולים לתאר לעצמנו מה זה ללכת במדבר לוחט שלשה ימים בלי טיפת מים?! הלא בזמן הכי קר במדבר, יש חום של חמישים ושתים מעלות צלזיוס, וכשהכי חם, הלא זה כעין גיהנם הדלוקה. וכלל ישראל הלכו שלשה ימים במדבר בלי שיהיה להם מים לעצמם או לתת לנשים ולילדים, ורק אחרי שלשה ימים התלוננו. מה אנחנו היינו עושים?! בוודאי שכבר אחרי שלש דקות היינו צועקים 'מים, מים!' אבל כלל ישראל נמשכו אחר הקב"ה בלב ונפש, ובמסירות נפש.

ובוודאי, אומר הגאון בעל שפת אמת, **נשארה זכירה בשמים לדורות**. הקב"ה לא זוכר את המסירות נפש הזו רק לדור ההוא, אלו שיצאו ממצרים בשנת ב' אלפים תמ"ח, אלא לכל הדורות כולם, תמיד הקב"ה זוכר את מסירות הנפש הזו של כלל ישראל כשיצאו ממצרים. ולכן אומר הקב"ה (ירמיה ב, ב) **'זכרתי לך חסד נעורך לכתך אחרי במדבר ארץ לא זרועה'** ואנו מזכירים את זה בתפילה של ראש השנה בסדר זכרונות, לאמר: נכון שחטאנו עווינו ופשענו והכל בא בחשבון, אבל תזכור לנו גם היום, איך שאז בדור ההוא נמשכנו והלכנו אחר כך במדבר בתמימות ובאהבה ובלי פקפוקים.

וממילא, אומר השפת אמת, **יש בימים האלו, ימי הספירה המקודשים, התעוררות בנשמות בני ישראל להתבטל אליו יתברך**. מי שימשמש ימצא וירגיש שבימים האלו יש בו כמין צמאון להתקרב לבורא יתברך, וכמו שמגדיר את זה השפת אמת, יש התעוררות 'להתבטל' לה' יתברך, שאדם מרגיש שהוא לא רוצה להיות רשות עצמית ונפרד מהבורא יתברך, אלא אדרבה, רוצה להתקרב לה' יתברך בתמימות, בלי חקירות, בלי שאלות ובלי דרישות. כמו דור המדבר, כמו שהיה עם אבותינו שיצאו בתמימות ובאמונה שלימה אחרי ה' יתברך, וכמו שאמרו רבותינו במדרש (ויקרא רבה פו, א) **על הפסוק 'משכני אחריך נרוצה' שנמשכו אחרי ה' יתברך כמו הבהמה אחרי אדוניה, לפי שרצו כלל ישראל להיות יחד עם הבורא יתברך, ולא להיות מנותקים ומרוחקים חלילה**.

הזכות הזו, מה שאבותינו פעלו במדבר, עומדת לפני ה' יתברך, והגם שעברו יותר משלשת אלפים שנה מאז, הזכות הזו עומדת לנו, וכמו שנאמר 'יודע ה' ימי תמימים ונחלתם לעולם תהיה'. הפעולה הנפלאה הזו שעשו כלל ישראל שנמשכו אחרי הבורא יתברך ואמרו 'משכני אחריך נרוצה', רק אתך אנו רוצים להיות, עומדת לנו לדורות, ונשארת ההתעוררות שבימים הללו בכל שנה ושנה.

הוא אשר אמרנו, כשאדם יבדוק בעצמו יראה שיש אצלו כמין רצון וצמאון של 'משכני אחריך נרוצה', יש בו קול פנימי שאומר, 'רבונו של עולם אני לא רוצה חלילה להיות מנותק ומרוחק ממך, אלא רוצה להיות יחד אתך'. וכמו שהיה אז מעשה זה הכנה לקבלת התורה, וכמו שהזכרנו שבאמצעות ההכנה הזו נעשה פלא גדול שמבירא עמיקתא ומשאול

תחתית עלו והתעלו והגיעו בתוך זמן קצר לדרגה העליונה ביותר, וכמו שממשיך הפסוק ואומר 'הביאני המלך חדריו', אם יש 'משכני אחרים נרוצה', אם האדם רץ אחרי ה' יתברך ורוצה להיות דבוק אתו, ממילא - 'הביאני המלך חדריו', המלך מכניס אותו לחדר המלכותי והפנימי, הנסתר מעין כל. ודרשו רבותינו (תנא דבי אליהו פ"ו), מהו 'חדרי' לשון רבים?! - חדרי חדרים בתורתו. יש בתורה הקדושה עומק לפני מועד וגילוי אחר גילוי, וכלל ישראל בגלל שנמשכו אחרי הקב"ה בתמימות ובנאמנות זכו להגיע למעמד הנורא הזה שלא היה כדוגמתו, כאשר הקב"ה נגלה אליהם וגילה להם רזי התורה, כן הוא גם לנו אחר החיפוש והתשוקה אליו יתברך בימי הספירה בכללות ישראל. כולנו מבקשים בימים האלו את הקרבה לה' יתברך ולכולנו יש את החיפוש והתשוקה של 'משכני אחרים נרוצה', וכמו כן בפרט ככה זוכים אחר כך בחג השבועות לקבל הארה חדשה מקבלת התורה.

אדם נידון בכל שנה בחג השבועות על פירותיו הרוחניים

מפני שקבלת התורה לא היתה רק בשנה ההיא שיצאו ממצרים, שנת ב' אלפים תמ"ח, אלא בכל שנה ושנה בחג השבועות יש את קבלת התורה מחדש. והוא מה שביארו הקדמונים (כמו שמעתיק השל"ה ועוד) במאמר התנא (ראש השנה פ"א, ב) 'בעצרת נידונין על פירות האילן', כי הגם שפשט המאמר הוא שבעצרת דהיינו חג השבועות יש דין על פירות העץ של השנה, אם יהיו עסיסיים טובים ומשובחים, מכל מקום יש כאן גם רמז נורא על האדם עצמו, כי האדם הוא עץ השדה, ובחג השבועות האדם נידון על פירותיו. ומהם פירותיו?! - הפירות הרוחניים שלו. איך תהיה חשקת הלימוד שלו בשנה הזו, האם יבוא לבית המדרש בששון ושמחה וישב וילמד בעונג ובשמחה, או להיפך, וכמו שכותב בעל החרדים (פרק ס"ו), שבית המדרש הוא בוסתן לצדיקים ומאסר לאלו שאינם צדיקים.

מהו בוסתן?! בדורות שלפנים מנהג המלכים היה לעשות לעצמם גן גדול ורחב ידיים, בו היו מגדלים עשירות סוגים של פרחים נהדרים, פרחים המפיצים ריח נעים, וכדומה. לא היתה זו גינה רגילה עם עציץ נקוב או שאינו נקוב כמו שיש לאלו אנשים היום, אלא גן עצום המתפרס על שטח של קילומטרים, ובו מזרקות מים, פרחים, אילנות נוי, ועוד ועוד. יש אנשים כאלו, אומר בעל החרדים, שבשבילם לשבת וללמוד בבית המדרש או להשתתף בשיעור תורה, הוא כמו לטייל בבוסתן. אתה יכול לראות על אחד כזה איך שבכל דקה ודקה הוא נהנה, מתענג על הלימוד וחש כאילו הוא בגן עדן.

ויש אחרים שהשיעור קשה עליהם כקריעת ים סוף. אתה רואה אחד כזה שבכל רגע ורגע הוא מסתכל על השעון ודוחק בו למהר יותר... מוודא שהמחוגים לא נתקעו. אחר כך, כשכבר נמאס לו להציץ בכל רגע אל השעון, הוא פונה אל החבר שלו שיושב לידו ואומר לו, 'במחילה, אתה לא מריח כאן משהו?!' החבר נושם עמוקות ואומר לו, 'לא, לא מריח

כאן כלום'. אומר לו זה, 'אולי בכל אופן?! תנסה להריח שוב'. ההוא מנסה, אבל לא מריח כלום. אומר לו האיש המיוסר, 'אתה לא מריח שאני נשרף?!'... 'הרי אני כאילו יושב פה על גחלים, כולי נשרף והבית מלא עשן!' 'רבי חנניא בן עקשיא, תמהר ותבוא!'... אחד כזה, מגדיר אותו בעל החרדים, הוא כמו אחד שאסור באזיקים.

וביום הזה, בחג השבועות, נקבעים איך יראו פירותיו הרוחניים של האדם, ולאן הוא ישתייך. האם בשבילו לימוד התורה יהיה הנאה ועונג כמו בגן עדן, או חלילה להיפך. האם בכל פעם תהיה לו שמחה ותענוג, 'אה', למדתי עוד דף חדש' 'עוד הלכה חדשה', 'עוד ידיעה חדשה', או חלילה הכל ייראה אצלו כבעל כרחו. והימים האלו, ימי ההכנה לחג השבועות, הם ימים שיש בהם את התשוקה ואת החיפוש והרצון לקרבת ה' יתברך, ואם אדם אכן מנצל את זה לחיפוש אחר קרבת ה', ומשתדל ומתאמץ להתכונן בהם כראוי, אז אכן יזכה להארה חדשה בחג השבועות, הארה של קבלת התורה.

אסור לנו לאבד את הימים הגדולים האלו. אדם אכן מתחיל את הימים האלו בשעורים, במאכל בהמה, אבל באמצעות הימים האלו הוא יכול להתעלות ולהתרומם, עד מעלה כזו שיכול להביא בחג השבועות גם מנחת חמץ ודבש, כיון שזוכה לקבלת התורה וקנין התורה, ונפטר מעול היצר הרע.

על האדם להתחדש ולהתעלות

רבינו המהר"ל בדרשתו (תפארת ישראל פ"ג, ועוד), עומד על השאלה למה אדם נקרא בשם 'אדם', ובעלי חיים נקראים בשם 'בהמה', ומבאר כי 'בהמה' זה בנוטריקון 'בה – מה', וכמו שאומרת הגמרא במסכת בבא קמא (סה:) 'שור בן יומו קרוי שור', כמו שכתוב 'שור או כשב כי יולד', ולכאורה הרי הוא רק עכשיו נולד, ואיך אתה קורא לו כבר שור או כשב?! אבל כך זה בבעלי חיים, איך שהוא נולד כך הוא ימות, ו'בה – מה', מה שיש בה יש בה, ולעולם לא תראה בה איזה שינוי, התעלות או יציאה מן הכח אל הפועל. לעומת זה 'אדם' הוא מלשון אדמה, באדמה תמיד יש התחדשות, תמיד יש יציאה מן הכח אל הפועל ותמיד יוצאים הימנה פירות חדשים.

כך צריך להיות האדם, מתחדש תמיד. אנחנו מתחילים את יום ראשון של ספירת העומר במאכל בהמה, אבל יש לנו את כל הימים האלו של ימי ספירת העומר להתעלות ולהתקרב, ויש לנו את היכולת להתחדש ולהתקדש, בהיות והזכירה הזו של 'זכרתי לך חסד נעוריד', זכות ההתקרבות הזו שהיתה לכלל ישראל בימים האלו בזמן יציאתם ממצרים עומדת לנו ליזכותנו בימים האלו.

כידוע יש י"ב חודשים כנגד י"ב שבטים. חודש ניסן הוא כנגד יהודה, מפני שחודש זה הוא חודש הגאולה, וגם יש בו את ענינו של נחשון שבא מיהודה שקפץ למים, כידוע. חודש איר כנגד מי? מביא רבי צדוק הכהן מלובלין זצ"ל בספרו פרי צדיק (לראש חודש איר אות ב', ולראש חודש סיון אות ג') מספר 'צירה', שחודש זה הוא כנגד יששכר. למה חודש איר הוא כנגד יששכר? וכי בחנם וללא סיבה? בוודאי שיש טעם בדבר. יששכר הוא שבט התורה, וכמו שראינו את יעקב שולח לעשיו לאמר לו 'ויהי לי שור וחמור' ואמרו במדרש (בראשית רבה פ"ה, יב), והעתיק את דברי המדרש בבעל הטורים, 'שור זה יוסף, ו'חמור' זה יששכר, כמו שנאמר 'יששכר חמור גרם', לפי שהוא מקבל על עצמו את עול התורה, וכמאמר רבותינו (עבודה זרה ה:): 'לעולם ישים אדם עצמו על דברי תורה כשור לעול וכחמור למשא', וזהו שיעקב שולח לו לעשיו, דע שיש לי את כח התורה שביששכר. וחודש איר הוא החודש המכוון כנגד יששכר לפי שהוא חודש ההכנה למתן התורה.

כלל הדברים, בחודש הזה מוטל עלינו להתאמץ ולהתחזק בכל יכלתנו בלימוד התורה, וזו היא ההכנה הטובה ביותר לחג השבועות. המפרשים אומרים ש'ספירת העומר' הוא מלשון ספיר, אור וזוהר, כי צריכים אנחנו להאיר את הימים האלו. וכיצד נאיר? רק באמצעות תוספת בעסק התורה. עלינו לקבל על עצמנו לשבת בבית ה' יותר ויותר, הן בימי השבוע והן בימי שישי הארוכים עכשיו בקיץ, וכמה טוב היה אם בבתי כנסיות יאמצו את הרעיון לקבל את השבת בתורה, ויעשו איזה לימודים וסדרים שעה או חצי שעה לפני שבת, שיבואו ללמוד.

ניצול הזמן בימי שישי ושבת הארוכים לעסק התורה

מה עושה אדם בקיץ, ביום שישי ארוך? וכי מה יהיה יותר טוב מללכת לבית המדרש ולעסוק בתורה? זה בוודאי עדיף מלעשות את המלאכים רוחות... מה הכוונה? - בספר 'דרכי חיים' כותב (עמוד לג), שיש אחד שיוצא ביום שישי מביתו והולך לקנות דברים לכבוד שבת קדש, לקיים מצות 'והכינו את אשר יביאו'. הוא הולך לחנות, קונה גרעינים, בטנים ושקדים, ועוד ועוד. אצלו ט"ו בשבט כל השנה... והוא אומר בקניות שלו על כל דבר ודבר 'לכבוד שבת'. ובאמת בכל פעם כשהוא קונה משהו ואומר 'לכבוד שבת' הוא בורא לעצמו עוד מלאך.

והנה, יום שישי ארוך, והאדם נמצא בבית וחושב מה לעשות. ואז הוא אומר לעצמו, 'אולי נטעם משהו מהמטעמים של שבת?!' 'אולי נקח קצת אגוזים, קצת בטנים, ונטעם מהם?!' הוא לוקח קצת, אבל בסוף לא נשאר אלא קצת... ונמצא שעשה את כל מלאכיו רוחות... כל המלאכים הגדולים האלו שברא כשהלך וקנה דברים לכבוד שבת, נעשו עכשיו רוחות, הלכו ובטלו להם... זה מה שאדם עושה ביום שישי אחר הצהריים. חבל, גם אם אדם

עיף וצריך לנוח, אבל הלא היום ארוך והשקיעה רק בשבע וחצי, והוא יכול להספיק לשבת וללמוד, ולחטוף עוד ועוד תורה.

ואדרבה, הזמנים האלו שאין בהם כל כך ריבוי של לימוד, מי שהוא בר דעת ויודע לנצל את הזמנים הללו, אשריו ואשרי חלקו. שמעתי מתלמיד חכם כאן בירושלים שסיפר על צדיק אחד מצדיקי ירושלים בדור הקודם, ויש שאמרו שהיו מל"ו הצדיקים, שיום אחד ראו איך שהוא עומד ליד אחד מלוחות המודעות כאן בעיר הקדש והמקדש, והוא עומד ומתבונן במודעה אחת.

המראה הזה היה פליאה נשגבה, וכי מה לכהן בבית הקברות?! וכי מה תורה ומה יראה שמים יש שם בלוח המודעות?! הלך התלמיד חכם הזה לראות מה כתוב שם במודעה ובמה מסתכל אותו צדיק. נגש אל המודעה, וגילה שבמודעה פירסמו על נשף, חגיגה לאור הירח בחוף קליה, זה שנמצא ליד סדום ועמורה... התמיהה גברה שבעתים. מה יש לצדיק הזה להסתכל במודעה הזו?! הרי הוא רחוק ממנה כרחוק מזרח ממערב! פנה אל הצדיק הזה ואמר לו, 'כבוד הרב, תורה היא וללמוד אני צריך. מה יש לרב לקרוא במודעה הזו?! מה היא מעניינת את הרב?!' אמר לו הצדיק, 'וכי אתה לא מבין?! נגשתי לראות מתי יהיה האירוע הזה, באיזה יום ובאיזה שעה, כדי שאדע לשבת וללמוד בזמן הזה כפל כפלים'. אם יש את כל אותם אלו שיעשו שם מחולות לעגל בלילה ההוא, צריך מישהו שישב וילמד באותה השעה ויבטל את הקטרוג, הבטלה והזימה הזו.

אם ראית דור שהתייאשו מן התורה עמוד והתחזק בה והוי נוטל שכר כולן

כשיש זמנים של בטלה ויש ימים שמתבזבזים להבל וריק, החכם עיניו בראשו להתאמץ כפלים לתושיה בימים ובשעות הללו לעסוק בתורה, ונמצא שהוא מתקן את כל הפגם שנגרם כתוצאה מביטול התורה שיש במקומות אחרים, ולכן גם נוטל שכר כולם. וכך לימד אותנו התנא האלוקי רבי שמעון בר יוחאי בירושלמי בסוף מסכת ברכות (פ"ט ה"ה), **אם ראית דור שהתייאשו ידיהן מן התורה, עמוד והתחזק בה, והווי נוטל שכר כולם**.

מה הכוונה 'דור שהתייאשו מן התורה'?! – פירושו של דבר, שמתרשלים ומתרפים בו מן התורה ולא מתאמצים ומתייגעים בתורה כמו שהיה בדורות שלפנים. בספר 'פאר הדור' מביא שרבינו החזון איש זצ"ל הגיע פעם לצפת, ונגש אליו אחד הזקנים שם ואמר לו, 'כבוד הרב, דע לך שבילדותי לפני כמאה שנים ויותר, היו כל אנשי העיר קמים בחצות הלילה בכל לילה והיו עמלים בתורה בבתי כנסיות ובבתי מדרשות עד אור הבוקר, וקול התורה היה נשמע מתוך בתי הכנסת ומהדהד עד כדי כך שהתינוקות הישנים בבתים היו מתעוררים מקול התורה הנשמע'. כך היה נראה עסק התורה בשנים קדמוניות בבית ישראל, ועל זה מזהיר

התנא רבי שמעון, אם יש דור שעסק התורה בו רפוי ולא נראה ככה, עמוד אתה והתחזק בתורה, בעמל וביגיעה, ותיטול את שכר כולם.

וזהו לא רק 'דור' בכללות, אלא אפילו בימים או בשעות. ימי שישי אחר הצהריים או ימי שבת אחר הצהריים, שאז יש את ה'זה וזה גורם' שכל אחד אוכל את החמין, צלחת או דלי כל אחד לפי מה שהוא... וקשה לאנשים לבוא ללמוד ויש מהם נרדמים וישנים על השולחן בתוך הצלחת, וכיוצא בזה, וכן זמנים נוספים שבהם עסק התורה רפוי ויש בהם בטלה, מי שמתאמץ ומגיע אז ללמוד שכרו עצום ורב.

מִרְנָן רבינו הגדול דודי רבי יהודה צדקה זצ"ל היה אומר, 'זה שאדם לא קם בכל לילה לעסוק בתורה, אפשר להבין, כי בכל אופן קשה לאנשים לקום באמצע הלילה וללמוד, ובפרט בזמנינו שרגילים ללכת לישון מאוחר. אבל פעם אחת בשבוע, אדם לא יכול לעשות את זה!?' באחד מימי השבוע יקדים קצת לישון, ואז יוכל לקום מוקדם בבוקר, בשלוש או ארבע לפנות בוקר, ולעסוק בתורה. והתורה הזו הלא היא 'תורה לשמה' כיון שבשעות האלו אף אחד לא יודע ואף אחד לא רואה אותו לומד, וכל התורה הזו היא קדש קדשים לה' יתברך. ולא די בזה, אלא שיתכן והתורה הזו היא שמצילה את בית ישראל, כיון שכמה יש שלומדים בשעות האלו?! יתכן שהוא זה שעליו יעמוד העולם כולו.

וכך מסופר בספר 'אביר הרועים' (אות ז' דף ח') על הגאון רבי נחום מביאלא, איך זכה לבנו האדמו"ר מסוכוטשוב, בעל האבני נזר זצ"ל, שהחזיקו את נשמתו ששייכת לדורות הקדמונים?! לפי שבשנה אחת במועד הפורים לא היה תורה בקרב ישראל בגלל ריבוי הטרדות שהיה אז לכולם. זה טרוד במשלוח מנות, זה במתנות לאביונים וזה בסעודה, וזמן קט אחד היה שבו לא היה לימוד תורה בכל בית ישראל, ורק הוא, רבי נחום, ישב ולמד באותה שעה. ומכיון שבזכות תורתו ברגע ההוא התקיים כל העולם, זכה לבן כזה שנעשה לגדול הדור, בעל ה'אבני נזר' ואגלי טל'.

זהו שכרו העצום של מי שיושב ועוסק בתורה בשעה שאחרים בטלים מן התורה. ובפרט עכשיו בימי ספירת העומר, אשר הם ימי ההכנה ללימוד תורה, כמה טוב וכמה תהיה גדולה מעלתו של מי שיוסיף עתים בתורה, ובפרט בזמנים האלו הרפויים, כמו ימי שישי וכדומה.

אין התורה שוכנת לעולם בגוף שאינו בעל מידות טובות

רבותינו הזהירו מאד להתעסק בימים האלו גם בתיקון המידות. מדוע?! מפני דבריו הנוראים של רבינו יונה מגירונדי זצ"ל, מרבתינו הראשונים כמלאכים, שלימד אותנו במסכת אבות על המשנה (פ"ג, מ"ז) 'אם אין יראה אין חכמה', שאין התורה שוכנת לעולם בגוף שאינו

בעל מידות טובות. מי שרוצה להיות 'דרופתקי דאורייתא', משכן לתורה, חייב להתעסק בד בבד עם העמלות והשקידה, גם עם תיקון המידות. תורה בלי מידות לא קיימת, וכלשוננו של רבינו יונה, 'אין התורה שוכנת לעולם בגוף שאינו בעל מידות טובות'.

איך אדם יתקן את מידותיו?! גם בעסק התורה עצמו המתקן ומיישר את דרכיו ומידותיו של האדם, אבל גם בלימוד מיוחד של רבותינו הראשונים והאחרונים שהשאירו לנו את ספרי המוסר והיראה, המלמדים אותנו איך לתקן את מידותינו.

בימים אלו של ספירת העומר הלכו לעולמם עשרים וארבע אלף תלמידיו של רבי עקיבא. מתוך הימים האלו יש להוציא את ימי חול המועד ואת ימי השבתות וימי ראש חודש שבהם לא נפטרו, ואם כן נמצא שבכל יום ויום היו כאלף הלוויות! הדבר הזה קורע את הלב למתבונן. ושל מי היו ההלוויות האלו?! של תנאים, תלמידיו של רבי עקיבא. והיה העולם שמם עד שבא רבי עקיבא והעמיד דור חדש של תורה, כדברי הגמרא (יבמות סב:). כמה תלמידים העמיד מחדש?! חמשה תלמידים. מקודם היו לו בישיבה עשרים וארבע אלף תלמידים, וכמדומה שזו היתה הישיבה הגדולה ביותר מאז ומקדם, ואחרי המגפה הנוראה הזו שנעדרו בתקופה קצרה, לא העמיד אלא חמשה תלמידים, רבי מאיר רבי יהודה רבי שמעון בר יוחאי רבי יוסי בן חלפתא ורבי נחמיה, ויש אומרים אף רבי אליעזר בן יעקב עמהם.

מחמשת התלמידים האלו יצאה כל התורה בעל פה שיש בידינו, שהרי סתם משנה – רבי מאיר, סתם ספרא רבי יהודה, סתם ספרי רבי שמעון סתם תוספתא רבי נחמיה, וסתם סדר עולם רבי יוסי, וכולהו אליבא דרבי עקיבא (סנהדרין פו א). ונתאר לעצמנו איך היתה נראית התורה שבידינו אם לא היו רק אלו חמשת התלמידים, אלא כל אותם עשרים וארבע אלף היו נשארים עמנו. וזו הסיבה שאנחנו כל כך מצטערים בימים האלו ונוהגים את כל מנהגי האבלות בימי ספירת העומר, כיון שההעדר של אותם עשרים וארבע אלף תלמידים היתה מכה אנושה להרבצת התורה, באופן שעד היום אנחנו חסרים את התורה הזו.

על מה ולמה קרה כל זה?! על מה מתו?! על עניני בין אדם לחבירו, שלא כבדו זה לזה. והנה לא מדובר כאן על ארחי פרחי אלא על תנאים, תלמידיו של רבי עקיבא, אך היתה עליהם תביעה דקה מן הדקה בענינים הללו. ולא על חנם הסתלקו בימים האלו דווקא, מפני שהימים האלו הם ימי ההכנה למתן תורה, וכשהיה חסר את ה'ואהבת לרעך כמוך' – זה כלל גדול בתורה' שאמר רבי עקיבא (ירושלמי נדרים פ"ט ה"ד), נחסרו הם מאתנו והסתלקו לעולמם. (וראה דברי הגאון חיד"א ז"ל בספרו לב דוד פרק ל' ע"י"ש).

ולכן בימים האלו צריכים אנחנו להתאמץ יותר בענין הזה ולהשתדל לשפר ולתקן את המידות. צריכים אנחנו להזהר מאד בכבודו של הזולת, כיון שכבוד זה דבר שחשוב

לאדם. יש אחד שמדבר בלי חשבון ולא שם לב למה שיוצא מפיו, ואחרי שפוגע באנשים אומר 'לא התכוונתי'. וכי מה עוזר שלא התכוונת?! במצוות יש הלכה שצריכות כוונה, (שו"ע או"ח סימן ס' ס"ד), אבל בעניני בין אדם לחבירו אין חילוק... ומי שמשתדל בלימוד התורה ובקביעת לימוד מוסר מדי יום ביומו, יכול להתעלות ולהתרומם לדרגות גבוהות, שאין הפה יכול לתאר.

מידותיו התרומיות של בעל ה'חמדת שלמה'

בספר 'בישישים חכמה' (דף שני"ח) מביא מעשה שהיה לפני כמאתים שנה ברבה של וורשא, רבי שלמה, בעל ה'חמדת שלמה'. הוא היה גאון מפורסם, עמית בתורה לרבינו הגאון רבי עקיבא איגר, ולגאון רבי יעקב מליסא בעל ה'נתיבות' ועוד מגאוני ישראל שהיו בדור ההוא. חיבורו 'חמדת שלמה' הוא חיבור שאלות ותשובות וחידושים על הש"ס, וכולל בתוכו גאונות נפלאה.

לרבי שלמה בעל החמדת שלמה, היה שמש שהיה עוזר לו בכל עניניו. הלא וורשא לפני המלחמה היתה עיר ואם בישראל וחיו בה כשלושה מליון יהודים, (כך שמעתי) ונזקק הרב לשמש שיסייע לו בכל עניני העיר. והרב היה משלם לשמש משכורת שבועית יפה, בסך שלשה רובלים מדי שבוע.

והנה, לגאון בעל החמדת שלמה היתה ירושה מאמו הצדקת פמוטים של שבת, ובהם היו מדליקים נרות שבת בביתו מדי שבת בשבתו. והיה בעל החמדת שלמה מחבב מאד את הפמוטים הללו, כיון שגם אם השווי שלהם לא היה גדול, מכל מקום אחר ואמו היתה כל חייה מדליקה בהם נרות שבת והיתה מתפללת אחרי ההדלקה ברגש, היה קשור לפמוטים האלו וחיבב אותם.

יום אחד הגיע בעל החמדת שלמה לביתו, והנה הוא מגלה שהפמוטים אינם. חיפשו וחיפשו, אבל לא מצאו אותם. צער גדול הצטער החמדת שלמה על הגניבה. מזכרת אחת היתה לו מאמו האהובה, הפמוטים של שבת, ועכשיו גם את זה אין לו יותר.

עברו כמה חודשים, והנה הוצרך הרב ללכת לביתו של אחד מגבירי העיר היהודים. אמר הרב לשמש שלו, יש ענין מסויים של החזקת התורה ועמידה בפרץ, וצריכים אנחנו לילך לאותו עשיר, בוא ותתלווה עמי. הלכו יחד ונכנסו אל ביתו של העשיר, והנה לא פחות ולא יותר, על השולחן עומדים הפמוטים של הגאון בעל החמדת שלמה. הכיר בהם החמדת שלמה שהם שלו, שהלא לתלמיד חכם יש טביעת עין (בכא מצינא כג:). נכנס עמו החמדת שלמה בדברים, ובתוך הדברים פנה אל העשיר ואמר לו, 'סליחה שאני שואל, הפמוטים הללו שנצבים כאן על השולחן, היאך הגיעו לרשותך?!' איך הגיעו לכאן!?

אמר לו הגביר לפי תומו, 'הפמוטים האלו?! - השמש הזה שהגיע אתך, הוא מכר לי אותם'... הגאון בעל החמדת שלמה המשיך לדבר עם הגביר עד שסיים את הענין שלשמו באו, וחזר לביתו ביחד עם השמש. כשהגיעו לבית, פנה החמדת שלמה אל השמש ואמר לו, 'סליחה, וכי לא יכלת להגיד לי שהמצב שלך כל כך דחוק?! הלא הייתי מעלה לך את המשכורת!' אם הייתי יודע ששלשה רובלים לא מספיקים לך, הייתי נותן לך יותר!

שלא נבוא לידי נסיון, אילו היה קורה לנו דבר כזה, מה היינו עושים לשמש?! סקילה שריפה הרג וחנק לפחות... וכי אתה לא מתבייש?! אתה השמש שלי, יד ימיני, אתה יודע שהפמוטים האלו הם מזכרת מהאמא האהובה שלי, ואני זה שמפרנס אותך מדי שבוע. אתה לא מתבייש?! אבל החמדת שלמה לא נזף בו ולא גער בו, אלא אמר לו רק את הדברים האלו, אילו הייתי יודע שאתה דחוק הייתי מעלה לך את המשכורת.

עלינו להתחזק בימי ספירת העומר בהתמדת התורה ובתיקון המידות

איך זוכים לכאלו מידות?! על ידי שמתאמצים בדבר. כשאדם מתאמץ בעסק התורה ומצרף לזה את לימוד המוסר, הוא זוכה לתקן את מידותיו. ועכשיו שאנחנו נמצאים בימי ההכנה ליום מתן תורה, ואין התורה שוכנת בגוף שאין בו מידות טובות, וגם הימים מצד עצמם מסוגלים כי בימים האלו הקב"ה זוכר 'חסד נעורין' ויש בהם את העזר האלוקי להתקרב ולשפר, אסור לנו לתת לימים הגדולים והקדושים האלו לעבור כלאחר יד, ועלינו לנצל את הזמן להתחזק ולהוסיף עוד ועוד בתורה, יר"ש טהורה ומידות טובות.

ומי שבימים האלו מבקש, מחפש ומתאמץ להשיג קרבת ה' יתברך, זוכה, כמו שראינו מדברי השפת אמת. ואמנם אנחנו לומדים ומשתתפים בשיעורים תמיד, אבל צריכים אנו לדעת שהימים הללו הם כמו ימי השוק. כמו בעל חנות שבכל השנה נמצא בחנותו ומוכר סחורה, אבל יודע היטב שאין כמו הימים של ערבי חגים ומועדים שאז באים עשרות רבות של לקוחות וביום אחד הוא יכול להרוויח הרבה, וגם אם במשך השנה הוא יכול להתעצל ולומר 'היום אני לא מרגיש טוב, לא אגיע לחנות', בימי השוק הוא לא יחמיץ ולא יפספס ויבוא לחנות אפילו עם אינפוזיה... ואם תאמר לו, 'אדוני, אתה לא מרגיש טוב, לך לבית ותנוח', הוא יאמר לך, 'אתה עובר בלפני עוור בעצה הזאת... איך אלך לבית כשיש שיירות מצויות כל כך?!'... ולמה הוא אומר כך, הלא באמת הוא לא מרגיש טוב! אין זה אלא כי הוא מרוויח הרבה. כך צריכים אנחנו לדעת נאמנה, כי הימים האלו הם ימי רצון, ימים של אור וזוהר כמו שהזכרנו, ולכן צריכים אנחנו להוסיף חיילים לתורה ולקבל על עצמנו באמיתות את עול התורה, ו'עול תורה' הוא התמדת הלימוד, כמו שכותב הרמב"ם (בפירושו לאבות פ"ג, ה).

עלינו לחפש ולהוסיף עוד זמנים שאנחנו יכולים לשעבד לתורה, כמו ימי שישי ושבטות וכדומה. יש מנהג של כאלו שמוסיפים בימים האלו לימוד מסכת שבועות או מסכת סוטה שיש בהם ארבעים ותשע דף, ומתחילים את המסכת בתחילת ימי הספירה ועושים את הסיום בחג השבועות, ובאמת זו הכנה נפלאה למתן תורה. וגם מי שלא התחיל עדיין, מה בכך שיתחיל עכשיו וישלים את המסכת אחרי חג השבועות?! העיקר שיוסיף עוד קביעות בתורה וכל דף גמרא הוא קנין בתורה.

כלל הדברים, תחילת ימי הספירה הם במאכל בהמה, בשעורים, אבל מסיימים אותם במאכל אדם, בחיטה ובמאכל חמץ, כיון שאיננו מפחדים מן היצר הרע כשיש לנו את כח התורה. ואת זה נשיג באמצעות ההכנה בימים האלו, ימים שבהם אדם יכול להאיר לעצמו ולדורותיו אחריו, על ידי שיתאמץ בעסק התורה ויראת שמים טהורה, והבא ליטהר מסייעין בידו (יומא לח:), והשי"ת ישלח מלאכים קדושים לעזור ולסייע לו (ספר חרדים פרק ע' ועיין בריטב"א יומא שם), וה' יהיה בעזרנו אמן ואמן.

חידושי תורה פרשת אמור

א. בענין אשה גרושה מאישה לא יקחו הכהנים
[בענין איסור חלוצה לכהן]

ויקרא (כ"א ז'): "אשה זונה וחללה לא יקחו, ואשה גרושה מאישה לא יקחו, כי קדש הוא לאלהיו".

ופירש רש"י ז"ל: "זונה, שנבעלה בעילת ישראל האסור לה, כגון חייבי כריתות או נתין או ממזר: חללה, שנולדה מן הפסולים שבכהונה כגון בת אלמנה מכהן גדול, או בת גרושה וחלוצה מכהן הדייט, וכן שנתחללה מן הכהונה על ידי ביאת אחד מן הפסולים לכהונה".

והנה בתרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל שם כה תרגם: "אתתא מטעיא בזנו ודאיתלידא מן פסוליא לא יסבון ואתתא דמפטרא בין מגברא, בין מן יבמה, לא יסבון ארום קדיש הוא קדם אלהיה".

ומקור דברי התרגום המיוחס ליונתן דלעיל, הוא בספרא (שם ה"ט) שאמרו: "ואשה גרושה מאישה לא יקחו, גרושה אין לי אלא גרושה, חלוצה מנין ודין הוא וכו', ואם נפשך לומר ואשה לרבות את החלוצה וכו', ופשט דברי רז"ל כאן שחלוצה אסורה לכהן מן התורה, ומשם חצב התרגום המיוחס ליונתן לדבריו, וכבר בחיבורי במקומות הרבה כתבתי כי דרך לימודי ראיתי והתבוננתי בס"ד שמנהגו של התרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל להיות (עפ"ר) בנוי על מדרש חז"ל המיוחד לאותו חומש, שעל ספר בראשית התרגום המיוחס ליונתן השתית ויסד תרגומו על מדרש פירקי רבי אליעזר ואחריו נמשך, שמדרש פירקי רבי אליעזר הוא מיוחד לחומש בראשית, ועל חומש שמות התרגום המיוחס ליונתן השתית ויסד תרגומו על המכילתא, ועל חומש ויקרא התרגום המיוחס ליונתן השתית ויסד תרגומו על הספרא, ותן דעתך ותווכח בזה, ועיין בכל המצויין בזה בחיבורי תורת יעקב (ר"ס נ"ח), ובקונטרס אחרון לחיבורי תורת יעקב (סימן י"ג דף תתק"ח), ועוד שם (סימן ס"ב דף תתקמ"ד), ובחיבורי טוב להודות ח"ג (סימן ט'), ובחיבורי הדר יעקב ח"ב (סימן כ' דף צ') וצורף לכאן. [ובפירוש המיוחס לר"ש משאנץ לספרא שם כתב דביבמות (כ"ד א') וקידושין (ע"ח א') אמרו דחלוצה אסורה לכהן מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא ע"ש, ואחריו נמשך בפירוש החפץ חיים לספרא שם, ועיין היטב בפירוש הגאון מלבי"ם לספרא שם, ועיין לקמן].

מכות (י"ג א') תנן: "ואלו הן הלוקין הבא על אחותו וכו', אלמנה לכהן גדול, גרושה וחלוצה לכהן הדייט, ממזרת ונתינה לישראל בת ישראל לנתין ולממזר".

ופירש רש"י ז"ל: "גרושה וחלוצה, גרושה והיא חלוצה אינו חייב עליה אלא משום גרושה, שהחלוצה אינה כתובה אלא מרביא מיינתין לה דתניא בקידושין (ע"ח א') גרושה אין לי אלא גרושה חלוצה מנין תלמוד לומר ואשה".

ובתבו התוספות שם: "גרושה וחלוצה אינו חייב אלא אחת, פירש הקונטרס משום גרושה דחלוצה מייתי לה ואשה גרושה, משמע לפירושו דבחלוצה לחודא איכא מלקות דאורייתא, וזה אינו דהא אמרינן בקידושין (ע"ח א') חלוצה דרבנן, והא דלעיל תנא וחלוצה אגב גרושה תניא". ויש לומר דרש"י ז"ל לטעמיה כנ"ל דאכן חלוצה מן התורה אסורה לכהן.

והריטב"א ז"ל בחידושו שם כתב: "גרושה וחלוצה אינו חייב עליה אלא משום שם אחד. פירש רש"י ז"ל דחלוצה אינה כתובה אלא מריבויא דגרושה מייתי לה וכדתניא בקידושין (ע"ח א') גרושה מאישה אין לי אלא גרושה חלוצה מנין תלמוד לומר ואשה ע"כ, נראה מדברי רבינו רש"י ז"ל דסבירא ליה חלוצה [לכהן] איסור דאורייתא, וכן משמע לכאורה מדקתני לה באלו הן הלוקין דאורייתא וכדקתני לה נמי בריש מכילתין גבי הזמה דאורייתא, וכן היה נראה מסוגיא דמסכת סוטה (מ"ד א') רבי יוסי הגלילי אומר הירא ורך הלבב זה הירא מעבירות שבידו, רבי יוסי אומר אלמנה לכהן גדול גרושה וחלוצה לכהן הדיוט זהו הירא ורך הלבב, ואמרינן עלה בתלמודא מאי בינייהו עבירה דרבנן איכא בינייהו, לרבי יוסי הגלילי הדר, לרבי יוסי לא הדר, אלמא חלוצה דאורייתא היא", והוא האריך לחלוק על רש"י ז"ל עיין שם, ועיין עוד ריטב"א יבמות (כ"ד א').

ובספר ערוך לנר יבמות (פ"ה ב') כתב והעלה שיש בזה מחלוקת תנאים אם חלוצה אסורה לכהן מן התורה, ולפי זה יישב שיטת רש"י דסבירא ליה חלוצה אסורה לכהן מן התורה, וסיים: "ולפי דברינו יש סניף לדון כדברי רש"י דחלוצה דאורייתא לחומרא" עיין שם באריכות, ועוד עיין בערוך לנר מכות שם,

ובאמת כבר רבותינו בעלי התוספות ז"ל בתוספות ישנים ביבמות (מ"ד א') העלו כן דרבי עקיבא אכן סובר חלוצה אסורה לכהן מן התורה ע"ש. ולפי זה יאירו היטב דברי הספרא הנ"ל כי כבר נודע **דרוב הברייתות דספרא הם אליבא דרבי עקיבא**, וכמו שכתב הגאון המובהק מריזניו ז"ל בספרו תכלת מודכי על רמב"ן ויקרא (י"ט כ"ו דק"ז סע"א) ע"ש, ובספר נהור שרגא יבמות (ז' ב', ד"ו ע"ד) כתב סתם ספרא רבי יהודה (סנהדרין פ"ו א'), ואליבא דרבי עקיבא (סנהדרין שם) ולפי זה יש לומר דהספרא סבירא ליה כרבי עקיבא ע"ש, ובהגהות בנין יהושע על הרמב"ם הלכות אבל (פ"ד הי"ד) כתב ומסתמא רבי יהודה בספרא כרבו רבי עקיבא סובר, ועיין בחיבורי כרם יעקב (דף קל"ה) ודוק היטב.

והבהן הגדול מאחיו הגאון רבינו שמחה הכהן ז"ל בספרו המופלא משך חכמה ויקרא שם כתב: "בתלמוד בכמה דוכתי מסיק דחלוצה דרבנן וקרא אסמכתא בעלמא [יבמות כ"ד א' וקידושין ע"ח א'], מכל מקום לענ"ד מסתברא דלרבי עקיבא דסבר ביבמות (מ"ד א') דאחות חלוצה הוה הולד ממזר והכתוב קראה ביתו והוה כאשתו שנתגרשה, אפשר דהוה [אסור חלוצה] דאורייתא ואתרבאי מיניה. ובזה אתי שפיר סתימת משניות טובא ביבמות (פ"ב מ"ד. פ"ו מ"ב ומ"ג. פ"ז מ"א. פ"ט מ"ג), וכתובות (פ"א מ"ו), וסוטה (פ"ד מ"א ופ"ח מ"ג), וגיטין (פ"ט מ"ב), וקידושין (פ"ג מ"ב), ומכות (פ"ג מ"א) ועוד, דנקיט גרושה וחלוצה לכהן הדיוט, וכולהו סתמאי אליבא דרבי עקיבא (סנהדרין פ"ו א'), אחרי זמן כביר נדפסו תוספות ישנים ליבמות (מ"ד א' ד"ה הכתוב) וראיתי שהעירו בזה, ושמתתי תהילות לאל, ועיין חידושי לסוטה (י"ח ב') עכ"ד ז"ל.

ובזאת כתב רעו ועמיתו בתורה הגאון הרואגצ'ובי ז"ל בספרו צפנת פענח מכות (י"ג א') דאליבא דרבי עקיבא חלוצה אסורה לכהן מהתורה, ולכך פירש רש"י ז"ל שם במכות דחלוצה אסורה לכהן מן התורה אחר שהמשנה שם אליבא דרבי עקיבא היא כדאמרו בתלמוד שם, ועיין בזה בספר בתורה תמימה ויקרא שם, ובספר ארעא דרבנן (בהקדמה, ושם אות רל"ט, ואות תנ"א, ואות תקס"ה), ובספר יד אליהו מכות (ב' א', וי"ג א'), וקידושין (ס"ט א') ואכמ"ל.

ובך ראיתי בשו"ת אגרות משה ח"א (אה"ע סימן קס"א) שגם כן העלה כן דאליבא דרבי עקיבא איסור חלוצה לכהן מן התורה עש"ב, וזכה לדברי התוספות ישנים הנ"ל, ומסתייעים הדברים מההיא דספרא הנ"ל וכדכתיבנא בס"ד, ועיין בשיירי הקרבן לירושלמי יבמות (פ"ה ה"ד) ושם במראה הפנים, ועוד לו מכות (פ"א ה"א), ולגרי"ח זוננפלד ז"ל בשו"ת תורת חיים ח"ג (סימן ע"ג), ושו"ת מרחשת ח"ב (סימן י"ז אות ב'), ושו"ת דובב מישרים ח"ג (סימן ע"ט), ולא הביא דברי התוספות ישנים הנ"ל, ודוק היטב.

יבמות (כ"ד א'): "תני שילא ואפילו שניהם כהנים, מאי טעמא חלוצה דרבנן היא, וספק חלוצה לא גזרו בהו רבנן. [ופריך] וחלוצה דרבנן היא והתניא גרושה אין לי אלא גרושה חלוצה מנין תלמוד לומר ואשה. [ומשני] מדרבנן הוא וקרא אסמכתא בעלמא הוא", וכהאי לישנא אמו גם בקידושין ע"ח ב') עיין שם. [וברייתא זו היא היא הבריייתא דספרא פרשת אמור שהבאתי בראש דברינו כאן, וכן כתב בהגהות יפה עינים יבמות שם].

ויש לעיין לפי דברי רבותינו בתוספות ישנים דלעיל דלרבי עקיבא חלוצה אכן אסורה מן התורה לכהן כנ"ל, מדוע דחק התלמוד לומר דקרא אסמכתא בעלמא, ולכאורה טפי היה לו לומר דאין הכי נמי חלוצה דאורייתא וההיא ברייתא אליבא דרבי עקיבא נשנית, ובפרט שהיא אכן ברייתא דספרא וכבר כתבתי לעיל והבאתי שברייתות דספרא אליבא דרבי עקיבא נסתמו, והא עדיפא מלומר קרא אסמכתא בעלמא שהוא תירוצ דחוק, כדכתבו תוספות רבינו פרץ סוכה (י"א ב') ופסחים (י"ט א') ועיין תוספות סוטה (ל"ב ב') ע"ש, ותירוצ קרא אסמכתא בעלמא שהוא דוחק מפורש גם בשיטה מקובצת כתובות (י"ג ב' ד"ה מייחס), וכן כתבו שלומר קרא אסמכתא בעלמא דוחק הוא בפני יהושע גיטין (ס"ו א'), וקרא אורה זבחים (כ' א') וערוך לנר סוכה (כ"ג א', ול' ב'), וטל תורה ירושלמי תרומות (פ"ד ה"א) ועוד, וי"ל.

ובשו"ת בית שלמה אה"ע (סימן פ"ב ד"ק סע"ג) פירש גם דברי רש"י ז"ל שכתב דאיסור חלוצה לכהן דאורייתא, ד"רוצה לומר דהא דלא לקי גם מכת מרדות משום חלוצה, הוא משום דאסמכיה רבנן על ו' דאשה, על כן הוי משם אחד עם גרושה, והתוספות שם סוברים דאין לוקין מכת מרדות במקום דלוקה מן התורה, אבל ודאי דאי אפשר לומר דרש"י ז"ל סובר דחלוצה לכהן מדאורייתא נגד תלמוד מפורש בשלש מקומות" ע"ש, אבל להאמור לעיל אתי שפיר ודברי רש"י ז"ל כפשטן ועולים יפה, וכך גם נקט התרגום המיוחס ליונתן כנ"ל, ועיין גם בפירוש הגאון מלבי"ם ז"ל לספרא שם ודוק.

ולגאון חיד"א ז"ל בספרו ברכי יוסף אה"ע (סימן ו' אות ב') ראיתי שכה כתב: "הריטב"א מכות שם כתב, דחלוצה כיון דאית לה אסמכתא, לא הוי כשאר עבירה דרבנן ע"ש, והוא דוחק" עכ"ל.

ועם שאיני כדאי כלל, בענייני נעלם ממני מה דוחק יש בדברות קדשו של הריטב"א ז"ל, והרי אכן כן הוא דאיסורים דרבנן שיש להם אסמכתא בקראי כחלוצה - וכדאמרו להדיא ביבמות (כ"ד א') ע"ש - אכן חמירי מאיסורים דרבנן גרידא, ויש לי לומר דהריטב"א ז"ל הולך בשיטת רבו המובהק הרא"ה ז"ל גבי מילי דרבנן שיש להם אסמכתא בקרא דחמירי, וכמו שהאר"י הפרי מגדים בפתחה הכוללת ח"א (אות כ') ובפתחה להלכות נטילת ידים ע"ש, ועיין לגאון רבי יוסף ענגיל ז"ל בספר בית האוצר (מערכת א' אות ק"צ) עיין שם.

ומצאתי לרבו המובהק של החיד"א ז"ל הוא הגאון רבי יונה נבון בשו"ת נחפה בכסף ח"ב יו"ד (סימן א' דפ"ח דע"ז ע"ב) שכתב: "אדרבה הוי חמור [איסור דרבנן שיש לו אסמכתא] משאר איסורים דרבנן שאין להם סמך מן התורה", והאר"י בראיות ע"ש. [ספר נחפה בכסף ח"ב לא בא לידי תלמידו הרב חיד"א ז"ל כי הוא נדפס אחר פטירתו ולכן לא הזכיר דבריו וז"ב].

ואבן כך כמפורש בתוספות שבת (ל"ד א' ד"ה לא) שאיסור דרבנן שיש לו אסמכתא חמור טפי, ועיין שם בספר ראש יוסף, וכן כתבו בתוספות עירובין (ל"א ב' ד"ה כאן), ותוספות גיטין (ו' סע"א), וכן כתב בהדיא בשו"ת זכרון יוסף או"ח (סימן י' ד"ה וגם), ועוד לו שם אה"ע סימן ג' ד"ה סוף), ועיין בהגהות עתים לבניה על ספר העתים (הלכות עירובי תחומין (ס"ס ל' אות כ"ד דף מ"ו) עש"ב, ובספר נפש חיה או"ח (סימן שכ"ד ס"ד) עש"ב, ועיין מה שכתבתי בזה בס"ד בחיבורי ברית יעקב (סימן י"א סוף אות ב'), ובחיבורי תפארת יצחק (דקי"ט ע"א, ודקכ"ג רע"א), ובחיבורי כנסת יעקב (דף רל"א), ובחיבורי ברכי נפשי ח"א (סימן ד' דף ל"ב), ושם ח"ב (סימן ט' אות ד' דף קנ"א), ובחיבורי זכות יצחק ח"ב (סימן כ"ו) ובשאר חיבורי וצרף לכאן.

ועבשיו בס"ד מצאתי לגאון רבי יהודה אסאד ז"ל בספרו שו"ת יהודה יעלה אה"ע (סימן ק"מ) שכתב: "וכל שכן באיסור חלוצה לכהן דלשיטת רש"י מכוח (י"ג א') דאורייתא הוא, ועיין לריטב"א שם, וגם לתוספות שם ולכ"ע דפליגי עליה, נמי על כל פנים סמך מקרא יש לו, וחמיר טפי משאר איסור דרבנן", ועוד עיין לו שם ביהודה יעלה (סימן נ"ב) שהאר"י בזה, וכזאת מצאתי גם לגאון הנצי"ב ז"ל בספרו מרומי שדה סוטה (כ"ג ב' ד"ה והנה ממשנתינו דס"ה ע"ב) שכתב: "ידוע שאיסור חליצה חמור יותר משאר איסורים דרבנן, שהרי נכללה בכל מקום בין חייבי לאוין כמו במכות (י"ג א') ובשאר מקומות", ועוד עיין לגאון הנצי"ב ז"ל בהעמק שאלה על ספר השאלות (שאלתא ק"ג אות ג', ושאלתא ק"ד אות א') והוא כדכתבינא בס"ד, ודוק היטב.

סוטה (כ"ג ב'): "ארוסה ושומרת יבם לא שותות ולא נוטלות כתובה וכו', אלמנה לכהן גדול, גרושה וחלוצה לכהן הדיוט, ממזרת ונתינה לישראל, ובת ישראל לממזר ולנתין, לא שותות ולא נוטלות כתובה וכו' מעוברת חבירו ומניקת חבירו לא שותות ולא נוטלות כתובה דברי רבי מאיר, וחכמים אומרים יכול הוא להפרישה ולהחזירה לאחר זמן", ופירש רש"י ז"ל: "לא שותות, דלא נאמרה פרשה אלא בראויה לקיימה, והכי תניא בספרי כי תשטה אשתו בראויה לאישות הכתוב מדבר פרט לאלמנה לכהן גדול, גרושה וחלוצה לכהן הדיוט".

וראיתי בספר מנחת חינוך (מצוה שס"ה אות י"ד) שכתב: "ודע דאף לדעת רש"י דמבואר במשנה דאינן שותות מטעם שאין ראוי לקיימן, מודה הוא דאף באיסור דרבנן גם כן אינן שותות

דאין ראוי לקיימן כמו דמבואר במשנה חלוצה לכהן דאינו אלא מדרבנן, וגם שם פלוגתא במעוברת חבירו וכו', אף דאינו אלא מדרבנן, וכן כתב המשנה למלך ע"ש.

והנה מה שכתב רבינו המנחת חינוך ז"ל דאם נשא מעוברת ומינקת חבירו וקינא לה אין הבעל משקה אותה אף דאינו אלא איסור דרבנן נכון הוא, אבל יש לי להבין דברי קדשו ז"ל במה שכתב גבי חלוצה, שהרי שיטת רש"י ז"ל שחלוצה לכהן אסורה מן התורה וכנ"ל, וצ"ב.

ודע כי תמה אני על עצמי שעם שרבותינו גאוני בתראי ז"ל שהזכרתי לעיל עסקו הרבה בבירור ענין זה אם חלוצה אסורה לכהן מדאורייתא או מדרבנן, אין אחד מהם שהעיר מדברי תרגום המיוחס ליונתן דסבירא ליה שחלוצה אסורה לכהן מן התורה, וכנ"ל בראש דברינו, ורק הגאון מלבי"ם ז"ל הרגיש בזה.

ובבר נודע מה שכתב רבינו עובדיה מברטנורה ז"ל בפירושו למסכת יבמות (סוף פ"ט) דעם שחלוצה לכהן אסורה מדרבנן, מכל מקום **לכהן גדול** אסורה מן התורה, ועיין תוספת יום טוב שם והגהות מהרי"ח למשנה שם ושאר מפרשי המשנה שם, ועיין מה שכתב בזה שו"ת שואל ומשיב מהדורה תנינא ח"א (סימן כ"ב ד"ה והנה), ובספר קובץ על הרמב"ם הלכות אישות (פ"א ה"ו) ואכמ"ל.

ב. בענין קרבן שלמי ציבור הקרב בחג השבועות

ויקרא (כ"ג ט"ו): "וספרתם לכם ממחרת השבת מיום הביאכם את עמר התנופה שבע שבתות תמימת תהינה, עד ממחרת השבת השביעת תספרו חמשים יום והקרבתם מנחה חדשה לה' וגו', והקרבתם על הלחם שבעת כבשים תמימם בני שנה ופר בן בקר אחד ואילם שנים יהיו עלה לה' ומנחתם ונסכיהם אשה ריח ניחח לה' ועשיתם שעיר עזים אחד לחטאת ושני כבשים בני שנה לזבח שלמים".

ומבואר שבחג השבועות יש דבר חדש מה שלא מצינו בשאר הרגלים פסח וסוכות, והוא קרבן נוסף הוא כבשי עצרת הם זבחי שלמי ציבור, דהיינו שבחג השבועות מקריבים גם קרבן שלמים.

ועם שכל עניני הקרבנות מכל החוקים הוא, וכמו שכתב הרמב"ם ז"ל בחיבורו הגדול סוף הלכות מעילה, ועיין בזה בחיבורי חוקי רצונך (), מכל מקום עלה בדעתי בס"ד להסביר מדוע דייקא בחג השבועות יש קרבן שני כבשי עצרת דהיינו שלמי ציבור, והוא על פי המבואר בספר במדבר (ו' י"ד) שהנזיר ביום תגלחת טהרתו מביא שלשה קרבנות עולה חטאת ושלמים, וכתב שם הראב"ע ז"ל: "ואיל לשלמים, שמחה שהשלים מה שנדר", ומבואר שכאשר נשלמה ונסתיימה מצוה ארוכה כמו נזירות שהרי אפילו סתם נזירות שלושים יום כדתנן במסכת נזיר (ה' א' וב' וט"ל א' וש"נ), לכך מביא הנזיר קרבן שלמים כנ"ל, מינה נמי יש לומר על מצות ספירת העומר שנמשכת שבעה שבועות ארבעים ותשעה ימים, ועתה שהשלימו מצוה ממושכת וארוכה כזו מביאים קרבן שלמי ציבור ודוק.

ובנותן טעם אביא דברות רבה של עיר הקודש ירושלם ת"ו הוא הגאון האדר"ת ז"ל שכה כתב והעיד על עצמו ונפשו בספרו נפש דוד (דף נ"ב אות כ"א): "בגמר מצות ספירת העומר שמח לבי מאוד על אשר זכיתי לקיים המצוה הגדולה והארוכה הזאת, שאין דוגמתה בכל התורה כולה שתארך זמן המצוה שבעה שבועות שלמות מבלי שאפשר לקצר זמנה ולכן היה לי יום העצרת [חג השבועות] יום הולדתי יום שמחה כפול ומכופל ב"ה" עכ"ל, ודון מינה ודוק היטב.

ועתה ראיתי בדברי רבינו יצחק אברבנאל ז"ל בפירושו לתורה ויקרא שם שכה כתב: "טעם קרבן השבועות, נראה לי שהיו שבעה כבשים כנגד שבע שבתות תמימות שספרו. והיה פר אחד כנגד יום החמשים, שהוא היה היום המקודש שבו נתנה התורה, ושעיר החטאת היה מפני טומאת המקדש, והשלמים כדי שיאכלו הכהנים וישמחו גם הבעלים עמהם".

ובעניותי יש לי להבין דברי קדשו ז"ל, שכתב "והשלמים כדי שיאכלו הכהנים וישמחו גם הבעלים עמהם", חדא דאם כן גם בפסח ובסוכות היו צריכים להביא קרבן שלמי ציבור שישמחו הבעלים והכהנים, ותו מהו שכתב "וישמחו גם הבעלים עמהם", והרי קרבן זבחי שלמי ציבור אינו נאכל אלא לכהנים בלבד כמבואר בדברי רבינו הרמב"ם ז"ל בחיבורו הגדול הלכות מעשה הקרבנות (פ"ט ה"ד), ועוד שם (פ"י ה"ג), ועוד עיין שם הלכות ביכורים (פרק א') וצ"ב.

ג. בענין תחילת דינו של אדם בראש השנה

ויקרא (כ"ג כ"ג): "וידבר ה' אל משה לאמר, דבר אל בני ישראל לאמר, בחדש השביעי באחד לחדש יהיה לכם שבתון זכרון תרועה מקרא קדש, כל מלאכת עבודה לא תעשו והקרבנות אשה לה".

ובתב הרמב"ן ז"ל בביאורו לתורה שם: "יזכיר הכתוב תרועה ולא יזכיר התקיעות כלל לא בראש השנה ולא ביום הכפורים, אבל התקיעה היא הזכרון והוא השופר, והתרועה כשמה, ומפני שהיא כלולה מן הרחמים תקיעה לפניו ולאחריה ולפיכך אמר ב"יודעי תרועה", כי בצדקה ירמו כי תפארת עוזמו אתה והנה זה מבואר כי הכל תלוי בתשובה, אלא בראש השנה מתיחד במידת הדין ומנהיג עולמו, וביום הכפורים במידת הרחמים, והוא מאמרם מלך יושב על כסא דין וכו', ראש השנה יום דין ברחמים ויום הכפורים יום רחמים בדין".

ראש השנה (י"ז ב'): "רב הונא רמי כתיב צדיק ה' בכל דרכיו [משמע צדיק במשפט אמת ולא לפנים משורת הדין], וכתיב חסיד בכל מעשיו [משמע נכנס לפנים משורת הדין]. לא קשיא בתחילה צדיק ולבסוף חסיד".

ורבינו הגדול הגאון חתם סופר זצ"ל בספר דרשותיו ח"א (דרוש לזן אלול תק"ע דשנ"ז ע"ג) אחר שהביא מאמר רז"ל הנ"ל, כה כתב: "רש"י ז"ל נדחק, ולענ"ד לפי מה שאמרו שם (לעיל ע"א) נושא עון ועובר על פשע למי נושא עון למי שעובר על פשע שכל המעביר על מידותיו מעבירין לו על כל פשעיו, ואומר אני תחילת דינו של האדם הקב"ה יושב בדין עליו איך התנהג עם חביריו ורעיו, ואם היה מתנהג עמם לפנים משורת הדין או לא, ובמשפט הזה אין הקב"ה

מתנהג עמו לפנים משורת הדין אלא במשפט צדק, ואם אם על עפי המשפט צדק יצא דינו שהוא מאותם העוברים על פשע ומעביר על מידותיו, אז אחר כך הקב"ה יושב בדין עליו בעסקי התורה והמצוות, מה שבינו לבין אדם למקום שהוא נוהג עמו בחסד לפנים משורת הדין, והיינו בתחילה צדיק ה' בכל דרכיו דייקא שהם בין אדם לחבירו שזה נקרא תמים בדרכיו, ואחר כך חסיד בכל מעשיו במעשי המצוות "עכל"ק.

הרי שחידוש גדול לימדנו רבינו החתם סופר ז"ל, שתחילת דינו של אדם בראש השנה הוא על **בין אדם לחבירו**, [ובזה המשפט על פי הדין דוקא], ורק לאחר מכן נדון על **בין אדם למקום** [ובזה נכנסים עמו לפנים משורת הדין] וכן"ל.

ולבאורה יש לעיין מדברי רבותינו ז"ל בספר הזהר הקדוש ח"ג (דל"א ע"א): "אמר רבי יהודה לימא לן מר מאלין מלין מעלייתא דראש השנה, פתח רבי שמעון ואמר ויהי היום, בכל אתר דכתיב ויהי, איהו צער, ויהי בימי, צער ודאי, ויהי היום יומא דאית ביה צער, ודא הוא ראש השנה, יומא דאית ביה דינא קשיא על עלמא. ויהי היום ויעבר אלישע אל שונם, יומא דראש השנה הוה, ובכל אתר ויהי היום, דא ראש השנה.

ויהי היום ויבאו בני האלהים, יום ראש השנה הוה וכו', ויבאו בני האלהים, אלין בית דין וברבא וכו', אינון שבעין ממנן דסחרין תדירא למלכא, ואינון חתכין דינא על עלמא.

להתניצב על ה' וכי על ה' קיימי, אלא בשעתא דאלין קיימי על דינא, דינא קדמא דכלא ביה מאן הוא דלא יוקיר לשמא דקב"ה, ודלא יוקיר לאורייתא ולעבדוי, אוף הכי מאן הוא דלא חייש על יקרא דשמא קדישא דלא יתחלל בארעא, מאן הוא דלא חייש ליקריה דקב"ה, מאן הוא דלא שוי יקר לשמא דא, ויבוא גם השטן בתוכם, להתניצב על ה' דאיהו נמי חייש ליקרא דשמא דא", עד כאן דברות ספר הזהר הקדוש.

וכאן בדברי ספר הזהר הקדוש מבואר שתחילת דינו של האדם בראש השנה, הוא על כבוד שמים "דלא יוקיר לשמא דקב"ה", והיינו בין אדם למקום, ולא על בן אדם לחבירו, וצ"ב.

ובאמת יראה המעיין כי הרבה יש להתבונן ולהבין בלשונות הכפולים והמכופלים הנזכרים כאן בספר הזהר הקדוש, דמה הוא "דלא יוקיר לשמא דקב"ה", ומה הוא "דלא יוקיר לאורייתא ולעבדוי", ומה הוא "דלא חייש ליקרא דשמא קדישא", ומה הוא "דלא חייש ליקריה דקב"ה", ומה הוא "דלא שוי יקר לשמא דא", ויש לעיין בדברות רבותינו המפרשים וכעת אינם תחת ידי, ועיין.

ועכשיו ראיתי בפירוש מקדש מלך שם שכתב משם הרמ"ז ז"ל: "מאן דלא חייש על יקרא קדישא וכו', שלא יגרום ח"ו פגם באור ה' דלא יתחלל שמו בארעא כי ענין חילול השם גורם השפלת ניצוצי הקדושה וכו': דלא חייש ליקריה דקב"ה, זה המרבה בכבודו וממעט כבוד שמים שבזה מחזיק כח הס"א: דלא שוי יקר לשמא דא, זה שאינו מכוין בברכות או שמזכיר שם שמים לבטלה" עכ"ל.

ובהיותי בזה מצאתי לגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו תוכחת חיים ח"ג במוסרו הטוב ליום ראש השנה (דף רצ"ד ד"ה הנה) שאחר שהביא דברות ספר הזהר הקדוש דפרשת פינחס

הנ"ל, כה כתב: "ומבואר בדברי ספר הזהר כי תחילת דינו של אדם שדנים בראש השנה הוא למי שאינו מכבד לשמו של הקב"ה, ולפי הפשט היינו שבתפילה ובברכות אינו מזכיר את השם כראוי, על דרך שאמר הכתוב כל עצמותי תאמרנה ה', וכן מפני שמי נחת הוא. ומה שאמר "ודלא יוקיר לאורייתא", היינו שאינו מכבד את התורה ללמוד לשמה כמאמר התנא במסכת אבות (פ"ו) אוי להם לבריות מעלבונה של תורה שכל מי שאינו עוסק בתורה נקרא נזוף. ומה שאמר "ודלא יוקיר לעבדוי", היינו שאינו מכבד תלמידי חכמים, וכן כתב בספר יש שכר (הלכות ראש השנה ס"י): בראש השנה כשמתעורר הדין לרון בני האדם אזי דין הראשון על מי שמבזה התורה ולומדיה ככתוב בספר הזהר הקדוש פרשת פינחס [הנ"ל] עד כאן דברי הגאון רבי חיים פאלאגי ז"ל, והשוה דבריו לדברי הגאון הרמ"ז ז"ל ודוק היטב.

אמנם מה שכתב בתוכחת חיים שם: "ודלא יוקיר לאורייתא", היינו שאינו מכבד את התורה ללמוד "לשמה", כמאמר התנא במסכת אבות (פ"ו) אוי להם לבריות מעלבונה של תורה וכו', בעניוטי לא הבנתי ונעלם ממני היכן דבר זה כתוב בספר הזהר, והיכן מבואר כאן ענין הלשמה.

וגם בראיה שהביא מהמשנה באבות, תמה אני על עצמי שהרי לא נזכר שם כלל ענין שלא לא לשמה, אלא שנו ואמרו סתם "שכל מי שאינו עוסק בתורה נקרא נזוף", ויש מקום לומר שאם עוסק בתורה אף שאינו לשמה לא מיקרי נזוף, ועיין היטב בספר נפש החיים (ש"ד פכ"ג) ודוק.

ובאמת כבר לימדנו אביר הרועים הגאון רבי חיים מוואלוז'ין ז"ל בספר נפש החיים בשמונה פרקים אחר שער ג' (פרק ג'): "כי באמת כמעט בלתי אפשר לבא תיכף בתחילת קביעת לימודו למדרגת לשמה כראוי, כי העסק בתורה שלא לשמה הוא למדרגה שמתוך כך יוכל לבא למדרגת לשמה, ולכן גם הוא אהוב לפניו יתברך, כמו שבלתי אפשר לעלות מהארץ לעליה אם לא דרך מדרגות הסולם, ולזה אמרו לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אפילו שלא לשמה, ואמרם "לעולם", רוצה לומר בקביעות, היינו שבתחילת לימודו אינו מחוייב רק שילמוד בקביעות תמיד יומם ולילה, ואף אם לפעמים ודאי יפול במחשבתו איזה פניה לגרמיה, לשום גיאות וכבוד וכיוצא, עם כל זה אל ישים לב לפרוש או להתרפות ממנה בעבור זה ח"ו, אלא אדרבה יתחזק מאד בעסק התורה ויהא נכון לבו בטוח שודאי יבוא מתוך כך למדרגת לשמה, וכן הוא גם כן בענין המצות על דרך זה, ומי שימלאו לבו לבזות ולהשפיל ח"ו את העוסק בתורה ומצות אף שלא לשמה, לא ינקה רע ועתיד ליתן את הדין ח"ו" עכ"ל ודוק היטב.

ולענ"ד יש מקום לפרש בס"ד דברי ספר הזהר הנ"ל "דלא יוקיר לאורייתא" וכו', כההיא דשבת (ק"ט א') משום שמכבדין את התורה ע"ש, וכדתנן באבות (פ"ד מ"ו) כל המכבד את התורה גופו מכובד על הבריות, ועיין שם בפירוש הרמב"ם ז"ל ובחיבורו הגדול סוף הלכות ספר תורה (פ"י הי"א), והלכות סנהדרין (פכ"ד ה"ה), וסמ"ג (עשין כ"ה), ומסילת ישרים (פרק י"ט) ושאר דברות רבותינו המפרשים ע"ה ודוק.

ובתב בספר מדרש שמואל על מסכת אבות שם: "אי נמי אפשר כי רבי צדוק [שאמר אל תעשם עטרה להתגדל בהם] דיבר בזמנים ההם כמו דורו של הלל, ורבי יוחנן הסנדלר, או רבי

יהושע הפחמי וכיוצא כי אז לא היתה מתחללת התורה בעיני הבריות בראותם אותם החכמים נושא סבל, חוצב בהר, סנדלר או פחמי, וכיון שכבוד התורה במקומו עומד ראוי להם שלא לעשותם עטרה ולא קורדום, אבל בזמננו זה שאם יראו חכם אחד נושא סבל כל רואיו ילעיגו לו, ובזה הוא מחלל את התורה, ואם ילמד תלמידים בשכר ויהיה לו לחם לאכול ובגד ללבוש אז טוב לו כי יתכבד בעיני הבריות.

על דור כזה דיבר רבי יוסי ואמר כל המכבד את התורה כלומר אפילו שיעשם קורדום לחתוך בהם, אם בזה הוא מכבד את התורה אז גופו יהיה מכובד על הבריות, וכל המחלל את התורה גופו מחולל על הבריות, כלומר מי שירצה להיות חסיד שוטה ואפילו בזמן הזה שיודע שאם יתעסק במלאכה נמבזה הוא מחלל תורתו אפילו שתהיה כוונתו לשמים להיותו נהנה מיגיעו גופו יהיה מחולל על הבריות ודוק היטב.

מערכות

אשם - בענין כפרת אשם ונייר ומצורע

אותם, וזה הקרבן נקרא אשם ודאי וכו', נמצאו בין כולן האשמות ודאות חמישה, וכן מנו אותן חכמים במשנה שאמרו אלו הן אשמות, א. אשם גזילות ב. אשם מעילות ג. אשם שפחה חרופה ד. אשם נזיר ה. אשם מצורע. ואשם תלוי הנמנה שם, שמו עליו שאינו ממין האשמות ודאות" עכ"ל, ואם כן צריך להבין מדוע הרמב"ם ז"ל לא זכר גם לאשם נזיר ואשם מצורע.

ובפשיטות יש לומר דהרמב"ם ז"ל לא הזכיר ענין אשם מצורע, כיון שכבר כתבו במצות קרבן מצורע (עשה ע"ז): "מצוה ע"ז היא שצונו שיקריב כל מצורע קרבן כשנתרפא מחליו והוא שלש בהמות עולה וחסאת ואשם ולוג שמן".

ובן ענין אשם נזיר כללו במצות נזיר (עשה צ"ג): "המצוה צ"ג היא שצוה הנזיר לגלח את ראשו, ולהביא את קרבנותיו, במלאת ימי הנזירות", והרמב"ם ז"ל האריך בביאור הדברים שם (עשה קי"א): "אבאר לך מה הסיבה במנותנו תגלחת המצורע מצוה בפני עצמה, ולא נעשה כן בנזיר אבל תגלחתו והבאת קרבנותיו מצוה אחת, וזה כי המצורע אין קשר לתגלחתו עם הבאת קרבנותיו וכו', אבל בנזיר המעשה ההוא בכללו, כלומר הגלוח והבאת קרבן יתירו לו שתיית היין, ולא יספיק מהם האחד בלתי האחר, אבל הגלוח נקשר בקרבן, והקרבן נקשר בגלוח, ובקבוצם יגיע התכלית האחד, והוא שיתורו לו הדברים שהיו אסורים עליו בימי נזרו, ואמרו ז"ל גילח על הזבח ונמצא פסול, תגלחתו פסולה וזבחי לא עלו

כתב הרמב"ם בספר המצוות (עשה ע"א): "והמצוה הע"א היא שצוה שמי שחטא חטאים ידועים, שיקריב קרבן אשם ויכופר לו. וזה הוא הנקרא אשם ודאי. והחטאים שיתחייב עליהם זה הקרבן הם המעילה (לאוין קמ"ו), והגזלה (לאוין רמ"ה), ובא על שפחה חרופה, ונשבע לשקר על שבועת הפקדון (לאוין רמ"ט), וזה שכל מי שמעל בשגגה והוא שיהנה בשה פרוטה מן ההקדש בין הקדש בדק הבית בין הקדש מזבח, או מי שגזל חברו שוה פרוטה או יותר ונשבע, או מי שבא על שפחה חרופה בין בשוגג בין במזיד, או מי שכפר בפקדון ונשבע בין בשוגג בין במזיד, הנה הוא חובה עליו שיקריב קרבן על חטאתו. ואינו קרבן חטאת. ואמנם הוא אשם. וזה הקרבן נקרא אשם ודאי. אמר במעילה וחסאת בשגגה מקדשי ה' והביא את אשמו לה' וגו', ואמר וכחש בעמיתו בפקדון וגו' ונשבע על שקר וגו', ואת אשמו יביא לה' איל תמים וגו'. ואמר בשפחה חרופה ואיש כי ישכב את אשה שכבת זרע והיא שפחה נחרפת לאיש וכו' והביא את אשמו לה' וגו' עכ"ל.

ובלומדי הדברים נתעוררתי בס"ד, שהרמב"ם ז"ל כאן לא מנה ולא הזכיר כלל, לא לאשם נזיר ולא לאשם מצורע, ולכאורה בעי טעמא, והרי תנא דמשנה זבחים (פ"ה מ"ה) מנה כולם וכה שנה: "אלו הן אשמות, אשם גזלות. אשם מעילות. אשם שפחה חרופה. אשם נזיר. אשם מצורע", וכזאת ראיתי בספר החינוך (מצוה קכ"ט) שכתב: "מצות קרבן אשם ודאי, להקריב קרבן על חטאים ידועים כמו שנפרש

וביאר דהכוונה כנ"ל דאשם נזיר לבטלה הוא ודוק.

והנה מקור דרשה זו נמצא בספרי זוטא במדבר שם, ועיין בהגהות אמבוהא דספרי שם (אות נ"ז דפ"ה ע"א) ודוק. [נמה שהעיר שם שהגאון ערוך לנר ז"ל לא ראה דברי השיטה מקובצת ע"ש, ותימה, איך יראה, אטו הגאון ערוך לנר למד בש"ס ווילנא, שהרי ספר ערוך לנר כריתות נדפס לראשונה בשנת תרט"ו, ומסכת כריתות עם שיטה מקובצת נדפסה בשנת תרמ"ה, אחר פטירת הגאון ערוך לנר ז"ל לחיי העולם הבא, אתמהא].

ונלע"ד לומר בס"ד דהספרי זוטא הנ"ל דאשם נזיר קנס הוא, דהיינו שבא לבטלה ולא בא לכפר על חטא כנ"ל, הולך לשיטתו שמצאתי בספרי זוטא שם (פרשת קרח י"ח ט' דקצ"ז ע"ב) שכה דרש: "יכול אשם שהוא כחטאת, מה חטאת באה על חטא, אף אשם בא על חטא, ומנין אתה מרבה אשם נזיר ואשם מצורע, תלמוד לומר ולכל אשמים ע"ש, והובא בילקוט שמעוני במדבר (שם רמז תשנ"ה), ומפורש דאשם נזיר ואשם מצורע אינם באים על חטא, והיינו כנ"ל ואזיל הספרי זוטא לטעמיה ודוק היטב.

ומבל הנ"ל מתבאר דאשם נזיר ואשם מצורע אינם באים ככפרה על חטא, ועיין זבחים (מ"ד ב'): "לכל אשמים לרבות אשם נזיר ואשם מצורע, סלקא דעתך אמינא להכשיר קאתו קא משמע לן, אשם מצורע בהדיא כתיב ביה, אלא לרבות אשם נזיר כאשם מצורע", ופירש רש"י ז"ל: "לרבות אשם נזיר, נזיר שנטמא במת מביא אשם כשטהר מטומאתו ומכשירו להתחיל ולמנות נזירות טהרה, והימים הראשונים יפלו, ולרבות שיהא נאכל, דאי לא כתיב לכל לא מרבינן להו דכתיב אשר

לו, הנה התבאר לך כי התגלחת היא מתנאי הזבח והזבח מתנאיה" עש"ב, ולכן הרמב"ם ז"ל כאן במצות קרבן אשם לא זכר לאשם מצורע ולאשם נזיר ודוק.

ובס"ד עלה עוד בדעתי דהרמב"ם ז"ל דייק בלשונו וכתב מי **שחטא חטאים** ידועים וכו', וכן כתב **והחטאים** שיתחייב עליהם זה הקרבן וכו', ולפי זה בדין הוא שלא כתב בכללם אשם נזיר ואשם מצורע, כיון שהם לא באים לכפר על חטא, וכדבעינן למימר לקמיה בס"ד.

כריתות (כ"ו א'): "מצורע כי מייתי [קרבן אשם] לאו לכפרה מייתי, אלא לאישתרווי באכילת קדשים הוא, וכו', נזיר כי קא מייתי קרבן לאו לכפרה מייתי, אלא למיחל עליו נזירות טהרה הוא" ע"ש. ופירש רש"י ז"ל: "לאו לכפרה, דמנעו איכפר ליה מצער הנגע נתכפר חטאו", ועיין בזה שם בספר באר שבע וערוך לנר, ועוד בערוך לנר שם (כ"ה א' ד"ה מכפרין כפרה גמורה) ודוק.

ובכריתות שם (כ"ז סע"א) אמרו: "מתקיף לה רבא אלא מעתה אשם נזיר להוי ליה קצבה דלבטלה הוא דאתי דאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי אין לך דבר שהוא בא לבטלה אלא אשם נזיר בלבד", ופירש בפירוש המיוחס לרבינו גרשום ז"ל: "אשם נזיר טמא נמי דלבטלה אתי ולא אתי לאישתרווי באכילת קדשים, דהזאת שלישי ושביעי שלו מכשירתו לאכול בקדשים, וחטאת שלו מכפרת עליו, ואשם לבטלה אתי על חנם", ועיין בזה באריכות בשיטה מקובצת שם, והגהות רש"ש שם ובספר ערוך לנר שם.

ובהגהות מצפה איתן כריתות שם ציין לילקוט שמעוני במדבר (רמז תש"ט) שהעתיק דרשת רז"ל: "יביא כבש לאשם - הרי זה קנס",

אשם הבאים **ככפרה על חטא** וכמפורש בדבריו כנ"ל, ואשם נזיר ואשם מצורע אינם באים לכפרה ודוק.

אלא שלפי זה יש להתבונן מדוע אכן בעל החינוך ז"ל כלל גם אשם נזיר ואשם מצורע יחד עם שאר האשמות הבאים לכפר וכדכתב "מצות קרבן אשם ודאי, להקריב קרבן על חטאים ידועים כמו שנפרש אותם" וזכר גם אשם נזיר ואשם מצורע, אך יש ליישב.

אשם - סדר פרשיות קרבן אשם

בערך כסף שקלים בשקל הקדש לאשם", זו פרשת אשם מעילות, ושם (פסוק י"ז): "ואם נפש כי תחטא ועשתה אחת מכל מצות ה' אשר לא תעשינה ולא ידע ואשם, ונשא עונו" וגו', וזו פרשת אשם תלוי עיין בפירוש רש"י ז"ל, ואחר כך כתוב (פסוק כ'): "וידבר ה' אל משה לאמר, נפש כי תחטא ומעלה מעל בה', וכחש בעמיתו בפקדון או בתשומת יד או בגזל או עשק את עמיתו" וגו', וזו פרשת אשם גזילות.

ובס"ד נתעוררתי בדקדוק, וגדול הוא אצלי, שהנה כאן בפרשת אשמות נאמרו בבת אחת פרשת אשם מעילות ופרשת אשם תלוי, ואחר כך היתה הפסקה וככתוב וידבר ה' אל משה לאמר, ואז נאמרה פרשת אשם גזילות, וצריך טעם מדוע לא נאמרו כל שלשת האשמות הללו בבת אחת והוזקקו להפסקה בינתיים, ואילו בפרשת חטאת, וכן בפרשת קרבן עולה ויורד, נאמרו כל הלכותיהן ברצף אחד בלא הפסק, וצ"ע.

ויתכן לומר דפרשה ראשונה עוסקת בעניני אשם הבא על עבירות **שביין אדם למקום**, אשם מעילות, ואשם תלוי, אבל אשם השלישי הוא אשם גזילות שהוא **עון שביין אדם**

כופר בהם, והני להכשיר אתו זה להכשירו בקדשים, וזה להתחיל נזירות טהרה", וכן מפורש בדברי רש"י שבועות (ח' א', וי"ז א', וי"ז א') שאינו בא לכפרה, ועיין מנחות (ע"ג א') ועוד מנחות שם (ד' ב'), וסוטה (ט"ו א') ותוספות (שם ד"ה סבר) ואכמ"ל.

ואם כן מובנים היטב דברי הרמב"ם ז"ל שלא כלל כאן ענין אשם נזיר ואשם מצורע, שכאן הרמב"ם ז"ל אינו מדבר אלא על קרבנות

ויקרא (ד' א'): "וידבר ה' אל משה לאמר, דבר אל בני ישראל לאמר, נפש כי תחטא בשגגה מכל מצות ה' אשר לא תעשינה ועשה מאחת מהנה" וגו'.

ובאן בפרק זה נכתבה פרשת חטאת, ונאמרו חילוקי הקרבנות, שכהן גדול שחטא מביא פר לחטאת, וכן בית דין שטעו בהוראה אזי מביאים בית ישראל פר, והוא פר העלם דבר של ציבור, ונשיא הוא מלך שחטא מביא שעיר זכר לחטאת, ובר ישראל שחטא, מביא שעירה או כבשה לחטאת.

ואחר כך בפרק ה', נכתבה פרשת קרבן עולה ויורד, ולימדה תורה על מה חייב קרבן עולה ויורד, ואמרה על עון שבועת העדות, ועון שבועת ביטוי, ועון טמא שאכל קדש או נכנס למקדש, בכל אלו חייב קרבן עולה ויורד. [וקרבן עולה ויורד ביולדת ובמצורע נאמר במקומו פרשת תזריע (פרק י"ב ופרק י"ד), עיין שם].

ושם בהמשך הפרק נכתבה פרשת קרבן אשם, וכך כתבה התורה בספר ויקרא (ה' ט"ו): "נפש כי תמעול מעל וחטאה בשגגה מקדשי ה', והביא את אשמו לה', איל תמים מן הצאן,

מבואר להדיא במסכת אבות דרבי נתן (פ"ל ה"ב) וצריך טעם שלא הביאו דברי רבותינו בזה].

והחמור מן הכל הוא אשם גזילות, שהוא בין אדם לחבירו, ובפרט עון הגזל שהחמירה בו תורה מאוד, ולא נחתם גזר דינם של דור המבול אלא על הגזל כאומרים במסכת סנהדרין (ק"ח א'): "אמר רבי יוחנן בא וראה כמה גדול כחה של חמס, שהרי דור המבול עברו על הכל, לא נחתם עליהם גזר דינם עד שפשטו ידיהם בגזל, שנאמר כי מלאה הארץ חמס מפניהם והנני משחיתם את הארץ", ועיין למהר"ל ז"ל בחידושי אגדות שם, ובספר באר שבע שם שהסבירו היטב חומר עון הגזל יותר משאר העוונות, ועיין בספר שערי תשובה (ש"ג אות כ"ד), ובספר כד הקמח (ערך מדרשות), הרי שם שחטאו בעונות חמורים כעבודה זרה ועריות, מכל מקום כיון שגזל הוא עון בין אדם לחבירו וסאה מלאה עוונות גזל מקטרג בראש כמאמרם במדרש ויקרא רבה (פל"ג ס"ג), ועיין בחיבורי שנות חיים (ערך בין אדם לחבירו וערך גזל), וצריך לכאן.

ועכשיו אני רואה שיש לעיין עוד בזה כי לפי דברי קשה מדוע בענין קרבן עולה ויורד שגם שם יש ענין בין אדם לחבירו שבועת העדות, וכן בין אדם למקום שבועת ביטוי, וטמא שנכנס למקדש או אכל קדשים, ואין שם הפסקה ונאמרו כל ענינים אלו בחדא מחתא, ועיין.

[**חושבני** דאי משום הא לא קשיא, כי כבר כתב אמה"ג שליט"א לעיל שיש חומר גדול ומיוחד בגזילה משאר עונות, ואף בעונות של בין אדם לחבירו, כל שכן כנשבע לשם גולתו, ומסברא נראה שהרבה יותר חמור אשם גזלות מקרבן עולה ויורד דשבועת העדות,

לחבירו, לכך היתה הפסקה בין פרשת אשם מעילות ואשם תלוי לבין פרשת אשם גזילות.

ונראה שהתורה סדרה הדברים מהקל אל החמור, כלומר דאשם מעילות הוא הקל, ואשם תלוי הוא חמור ממנו, שהרי אם נודע לו חטאתו לא הועיל לו האשם שהביא, וצריך להקריב חטאת כדפירש רש"י ז"ל ויקרא שם (פסוק י"ז) ע"ש.

ומה גם שאשם תלוי בא על ספק עבירה, דעונשה גדול מעבירה ודאית, כמו שלימדנו תלמידי רבינו יונה ז"ל בפירושהם על הלכות הרי"ף ברכות (ד"א ע"ב): "וזהו עיקר היראה ליוזר מהספיקות ושלא לעשות המצות על דרך ההרגל, שעונש הספק יותר מהודאי, וכן מצינו שעל הודאי מביא חטאת ואמרינן בזבחים (מ"ח א') דחטאת דנקא, כלומר שאפילו לא יהיו דמי כשבה או שעירה שמביא לחטאת אלא דנקא די לו בזה, ודנקא היא מעה, ואם מביא אשם על הספק, כגון שהיו לפניו שתי חתיכות אחת של שומן ואחת של חלב ואכל אחת מהן ואינו יודע איזה מהן אכל, צריך להביא אשם בשני סלעים שהם מ"ח מעין, ועל הודאי סגי במעה אחת בלבד, והטעם בזה למה החמירו על הספק יותר מן הודאי, אומר מורי הרב [רבינו יונה ז"ל] שהוא מפני שעל הודאי משים האדם החטא אל לבו ודואג ומתחרט עליו וחוזר בתשובה שלימה, אבל על הספק עושה סברות ואומר אותה חתיכה שאכלתי אולי היתה מותרת ולא ישית אל לבו לשוב ולזה החמירו בו יותר", וכך פסק רבינו הרמ"א ז"ל בהגה בשלחן ערוך אור"ח (סימן תר"ג סעיף א'): "וספק עבירה צריך יותר תשובה מעבירה ודאי, כי יותר מתחרט כשיודע שעשה משאינו יודע, ולכן קרבן אשם תלוי הוצרך להיות יותר ביוקר מחטאת". [ושורש הדברים מצאתי

על דין ודברים שיש לו עם אחר, ומה גם שבועות העדות נוהגת רק בראויים להעיד, אנשים ולא נשים ולא קרובין כו', מה שאין כן גזילה, דוק ועיין. **עמנואל**.

שאשם גזלות הוא שגזול ממש את חבירו על ידי השבועה, כי אם לא היה נשבע היה משלם מה שגזל, ועתה פטר עצמו בשבועת שקר, מה שאין כן שבועת העדות שהיא רק גרמא לנזק, שבזה שנשבע שאינו יודע ולא מעיד לחבירו

אשם תלוי אם חייב כשיש ספק ספיקא

ועיין מה שכתבתי בזה לקמן (י"ט א'), ועיין שם בדבריו על התוספות.

ובן הגאון רבי שלמה הכהן ז"ל בהגהות חשק שלמה שם כתב: "רש"י ואחר כך נודע לו שהוא אכל חלב וכו', ומשמע להדיא דבספק ספיקא אינו צריך להביא אשם תלוי ורק דכאן מיירי דודאי אכל והספק הוא בשיעור ואמנם בתוספות (לקמן ע"ב ד"ה מדיספא) כתבו דגם בספק ספיקא חייב אשם תלוי והדבר צ"ע", וכבר קדמו הגאון רש"ש ז"ל בהגהותיו לכריתות שם שכה כתב: "בא"ד ואחר כך נודע לו שהוא אכל חלב כו' וכן כתב אחריו הרע"ב, נראה להדיא דלא סבירא להו כדעת התוספות דמחייבי אפילו בספק ספיקא, ועיין לחם משנה הלכות שגגות ראש פ"ח עיין שם.

ורבינו יוסף גאון ז"ל בספרו המופלא מנחת חינוך (מצוה קכח אות ג') כתב: "אם היו לפניו שתי חתיכות אחת חלב ואחת שומן ואינו יודע איזה אכל, וגם מסופק אם אכל כזית דיש כאן ספק ספיקא, דילמא אכל היתר ואם תמצוי לומר איסור, שמא היה פחות מכזית, דעת התוספות כריתות' הנ"ל דחייב אשם אפילו בספק ספיקא דפירשו המשנה כן, ולכאורה תימה מהיכי תיתי לפרש המשנה כן, הא בכל התורה ספק ספיקא לקולא. ואפשר כיון דחד בחד איקבע איסורא לא מהני ספק ספיקא, עיין ש"ך יו"ד בדיני ספק ספיקא (סימן ק"י אות כ"ה),

בריתות (י"ז סע"א) במשנה: "ספק אכל חלב ספק לא אכל ואפילו אכל ספק יש בו כשיעור וספק אין בו שומן וחלב לפניו ואכל אחד מהן ואינו יודע איזה מהן אכל וכו' חייב אשם תלוי".

ופירש רש"י ז"ל: "ספק אכל חלב, מפרש בגמרא מר אמר חתיכה אחת ומר אמר שתי חתיכות: ואפילו אכל, כגון שסבור שומן הוא ואחר כך נודע לו שהוא אכל חלב אבל ספק יש בו כזית ספק אין בו".

ומתבאר מדברי רש"י ז"ל דהא ברור לו שאכל חלב בודאי, ורק הספק אם היה שיעור לכך חייב אשם תלוי אבל אם היה מסופק אם אכל החלב וגם מסופק אם היה בו שיעור פטור אחר שיש כאן ספק ספיקא, ספק היה חלב או אולי שומן ואף אם תמצוי לומר היה חלב ספק היה בו שיעור כזית ודוק

וכבר כתב כן בספר ערוך לנר שם: "קצת קשה למה צריך לפרש כן, הא אפילו לא נודע לו שודאי חלב אכל, אלא שהוא בספק ספיקא שמא חלב שמא שומן ואם תמצוי לומר חלב שמא לא היה בו כשיעור גם כן מביא אשם תלוי, וכמו שכתבו התוספות (לקמן ע"ב ד"ה מדיספא), ויש לומר דרש"י חולק על התוספות, וכוותיה היא גם דעת הרמב"ם שגם כן חולק על התוספות כמו שכתב הלחם משנה ע"ש,

בראשונים ומובא כמה פעמים בחיבורי זה, ואם כן כאן נמי דהתורה חייבה על ספק חייבה אפילו על ספק ספיקא, אם כן נכונים מאוד דברי התוספות בכריתות שהבאתי לעיל (אות ג') שכתבו דספק אם אכל חלב וגם ספק אם היה כשיעור שחייב, והקשינו הא ספק ספיקא מותר בכל התורה, דזה אינו, דכאן כיון דהתורה חייבתו על ספק לא מהני אפילו ספק ספיקא, ודלא כהשער המלך שהבאתי לעיל מחמת אתחזק איסורא. ולענין הדברים ברורים לכולי עלמא דחייב אשם תלוי בספק ספיקא כיון דהתורה חייבתו על ספק, וזה פשוט. [א"ה: עיין כזאת בדברי המגיד משנה הלכות חמץ ומצה (פ"ב ה"י) בשם הרא"ה ז"ל ודוק].

ובעניניו נעלם ממני מדוע נקט בפשיטות כדעת התוספות דחייב באשם תלוי בספק ספיקא, אחר שרש"י והרמב"ם והרע"ב כתבו דפטור כנ"ל, ולא ידעתי איך אפשר לכתוב והדברים ברורים **לכולי עלמא** דחייב אשם תלוי בספק ספיקא כיון דהתורה חייבתו על ספק, וזה פשוט, ועיין.

ובגוף הענין אם חייב אשם תלוי בספק ספיקא - עיין מה שציין הגאון מהרש"ם ז"ל בהגהותיו למסכת כריתות (שם), ובספר תשובותיו ח"ה (סימן י"ט ד"ז ע"ד), ובספר נחל איתן על הלכות עגלה ערופה (סימן ז' ס"ד סק"א ב' דק"נ ע"ב וסק"י דקנ"ב ע"ב) ועוד.

ומצאתי כן בשער המלך הלכות טומאת מת (פ"ט ה"ב ד"ה הנה מתוך) שכתב כך בכוונת דברי התוספות, אבל מדברי הרמב"ם שפירש המשנה דלא קאי אדלעיל, דעתו דבספק ספיקא אינו מביא אשם תלוי, עיין לחם משנה שם.

הרי שהביא שנחלקו בזה התוספות עם הרמב"ם, שלתוספות בספק ספיקא חייב אשם תלוי, מה שאין דעת הרמב"ם שבספק ספיקא אין מביא אשם תלוי, וזה כדעת רש"י והרע"ב, ולא ידעתי מדוע לא הביא דבריהם.

עוד כתב במנחת חינוך שם (אות ח'): "והנה באוכל חתיכה משתי חתיכות ונולד לו הספק ומסופק גם אם עבר עליו יום הכיפורים, או שאכל כזית ביום הכיפורים בין השמשות ונולד לו אחר כך הספק, ויש בזה ספק ספיקא, דילמא דהיתר אכל או עבר עליו יום הכיפורים דכיפר לו, וכן בין השמשות דילמא יום הוא וכיפר לו. מכל מקום נראה דחייב אשם תלוי אף על גב דמסופק אם הוא חייב אשם תלוי מכל מקום חייב, כיון דהתורה גזרה שחייב על הספק חייב גם על ספק ספיקא, כמו ספק טומאה ברשות היחיד דאפילו בספק ספיקא כל שאתה יכול לרבות ספיקות הרבה טמא, עיין טהרות (פ"ו מ"ד) ורמב"ם הלכות אבות הטומאות (פ"ח ה"א). והטעם מבואר בתוספות בבא בתרא (נ"ה ב' ד"ה רבי אליעזר), כיון דהתורה אסרה הספק מה לי ספק אחד או ספיקות הרבה. וסברא זו מבוארת כמה פעמים

חידושי סוגיות

א. בענין פנוי הבא על הפנויה

[מנוחת שלום חי"ב סי' מז]

וראיתי לגאון המובהק מזסלב ז"ל בשו"ת שם אריה אה"ע (סימן י"ז ד"ה והנה דכ"ו רע"ד) שכה כתב: "והנה הרב המגיד משנה ז"ל בהלכות אישות (פ"א ה"ד) כתב שיש ראייה לדעת הרמב"ם דבביאה בלא קידושין עובר משום קדשה, ממה שאמר רבי אליעזר פנוי הבא על הפנויה עשאה זונה, ואם כן נראה דאיכא איסורא בביאת פנויה, ועיין בספר עצמות יוסף שדחה שיש לומר שדוקא רבי אליעזר סובר כן ומשום כך סובר דעשאה זונה, אבל לדידן דקיימא לן שלא עשאה זונה באמת אין איסור כלל, והביא שכך כתב הרמב"ן ז"ל בהשגותיו לספר המצוות דבפנויה ליכא איסור משום קדשה, אלא רק לרבי אליעזר הסובר דעשאה זונה ע"ש.

ואני תמה עליהם דאיך אפשר לומר דלרבי אליעזר בפנוי הבא על הפנויה איכא לאו דקדשה, שהרי דעת אונקלוס דלאו דלא תהיה קדשה קאי בבא על השפחה, וכמו שכתב הרב המגיד שם, ועיין ברמב"ם הלכות איסורי ביאה (פי"ב הי"א), ובית שמואל אה"ע (סימן ט"ז אות ב') ע"ש, ולדעת אונקלוס אין איסור בבא על הפנויה משום קדשה, ובמסכת מגילה (ג' א') אמרינן דאונקלוס הגר תרגם התורה מפי רבי אליעזר ומפי רבי יהושע ע"ש, ואם כן מוכח דרבי אליעזר סובר דלאו דלא תהיה קדשה קאי על שפחה ולא על פנויה בת ישראל, וכדעת אונקלוס שנאמר מפיו, ועל כל פנים אין מכאן שום ראייה לשיטת הרמב"ם דהא רבי אליעזר לשיטתו על כרחך ליכא איסור בפנויה, ועם כל

יבמות (ס"א א') תנן: "כהן הדיוט לא ישא אילונית, אלא אם כן יש לו אשה ובנים, רבי יהודה אומר אף על פי שיש לו אשה ובנים לא ישא אילונית שהיא זונה האמורה בתורה, וחכמים אומרים אין זונה אלא גיורת, ומשוחררת, ושנבעלה בעילת זנות".

ובתלמוד שם (ס"א ב'): "תניא זונה, זונה כשמה דברי רבי אליעזר, רבי עקיבא אומר זונה זו מופקרת, רבי מתיא בן חרש אומר אפילו הלך בעלה להשקותה ובא עליה בדרך עשאה זונה, רבי יהודה אומר זונה זו אילונית, וחכמים אומרים אין זונה אלא גיורת ומשוחררת ושנבעלה בעילת זנות, רבי אליעזר אומר פנוי הבא על הפנויה וכו', רבי אלעזר אומר פנוי הבא על הפנויה שלא לשם אישות עשאה זונה, אמר רב עמרם אין הלכה כרבי אלעזר".

ופירש רש"י ז"ל: "כשמה, לשון טועה, שטועה מתחת בעלה לאחרים, דלרבי אליעזר אין זונה אלא אשת איש: מופקרת, ואפילו פנויה, מאחר שהפקירה עצמה לכל, קרויה זונה, אבל משום בעילה אחת לא הויא זונה הפנויה: הלך בעלה, לבית דין הגדול והוליכה להשקותה מי המרים שקינא לה ונסתרה ואסורה לו עד שתשתה, עשאה זונה, הואיל ונבעלה לפסול לה, ואם מת אסורה לכהן: אלא גיורת, דנבעלה בנכריותה לגוי וכן משוחררת דגוי ועבד הואיל ולא בני קידושין נינהו פסלי: ושנבעלה, לפסול לה כגון אחד מכל העריות וכגון בת ישראל לנתין וממזר".

מהר"צ חיות ליכמות שם הרגיש בזה, וכן ביבמות (מ"ו ב') ויזרוק את הדם על העם ואין הזאה אלא טבילה ואונקלוס שמות (כ"ד ח') תרגם ויזרוק על מדבחא וכפר על עמא, ולשיטתיה דכשלא טבל הוה גר, והזאה דאבות היה רק על המזבח, ובכורוני שנתעוררו גם כן בזה" ע"ש.

ותימה שלא הזכיר **שגם זאת** כתב מהר"צ חיות ז"ל בהגהותיו ליבמות (מ"ו ב') ע"ש, אבל לענ"ד הדברים הללו תמוהים, עיין מה שכתבתי בס"ד בחיבורי הנכחי לעיל (סימן מ"ג) עיין שם.

ודע דעם שאמרו שאונקלוס תרגם מפי רבי אליעזר ורבי יהושע, מכל מקום היינו **דרך כלל**, אבל מצינו במקומות הרבה שאונקלוס אינו מתרגם אליבא דרבי אליעזר, אלא אלא דרבי עקיבא (שגם כן היה רבו), עיין בהגהות מהר"צ חיות ז"ל למגילה (ג' א') ובארוכה בהקדמת ספר נתינה לגר (דף ד' הערה ה', ודף ו' הערה ה'), ובחיבורי הנכחי לעיל (סימן מ"ג), ובזה נדחו דברי הגאון שם אריה ז"ל, ועלו יפה יפה דברות רבותינו הראשונים כמלאכים נ"ע, משנתם ברורה ושלמה, וכסאם נקי, כמנהגם הטוב זיע"א.

כל זה כתבתי לפי שנמשכתי אחרי דברות הגאון שם אריה ז"ל ולפי שיטתו, אבל באמת מעיקרא לא קשיא ולא מידי, כי הגאון שם אריה ז"ל חשב דהתנא **רבי אליעזר** [שהוא רבי אליעזר בן הורקנוס] הוא שסבר פנוי הבא על הפנויה וכו', ובמחכ"ת לא היא, כי לא התנא רבי אליעזר [הגדול בן הורקנוס] סובר דפנוי הבא על הפנויה עשאה וכו', אלא הסובר כן הוא התנא **רבי אלעזר** (בלא י'), והוא רבי אלעזר בן שמוע, וכמו **שמבואר** בהדיא בגוף הסוגיא דיבמות הבאתיה לעיל, שהרי התנא

זה סבירא ליה דסבירא ליה דעשאה זונה, וצ"ע בזה על הרמב"ן ועל רב המגיד". עד כאן דברי הגאון שם אריה ז"ל.

ובעניותי אני מבין דבריו ז"ל, והתנא **רבי עקיבא** יוכיח שהוא היה תלמיד מובהק של רבי אליעזר כנודע, וכמו שכתב להדיא הרמב"ם ז"ל (בהקדמתו לפירוש המשנה פ"ה), ועיין בחיבורי כנסת חיים (סימן קי"ז) ע"ש, ועם כל זה אין רבי עקיבא סובר כרבו רבי אליעזר דפנוי הבא על הפנויה עשאה זונה, וכנ"ל ביבמות ועיין שו"ת נר למאור (ס"ס מ"ד) עיין שם.

וכבר נודע כי זולת התנא רבי אלעזר דסבירא ליה פנוי הבא על הפנויה עשאה וכו', אין שום תנא נוסף שיסבור כן, וכמו שכתבו רש"י ז"ל כתובות (ל' א'), והריטב"א ז"ל כתובות (שם) ויבמות (ל"ד א'), ועיין לגאון המובהק רבי אברהם משכיל לאיתן ז"ל בהגהות מצפה איתן סוטה (מ"ז ב'), ובספר ילקוט הרועים (דס"א ע"ב) עיין שם.

ועיין תוספות סנהדרין (ג' ב'), וריטב"א יבמות (נ"ט ב') וכתובות (ל' א') ודוק, ויש עוד לעיין תשובת הרשב"א שבקובץ הערות יבמות ליבמות (ס"א ב'), ובביאור הגר"פ פרלא ז"ל לספר המצוות דרב סעדיה גאון ח"ב (דף רצ"ז ודף רח"צ) עיין שם.

והגאון המופלא רבי יוסף זכריה שטערן ז"ל בשו"ת זכר יהוסף (סימן קכ"א דל"ד סע"א) כתב: "במגילה (ג' א') אמרו תרגום של תורה אונקלוס אמרו משם רבי אליעזר ורבי יהושע וכו', ואונקלוס (ר"פ תצא) תרגם ועשתה את צפרניה, ותרבי ית טופרא, והיינו כדרבי עקיבא, כי לרבי אליעזר בספרי (תצא שם) וביבמות (מ"ה א') הכוונה דתקוץ [הרי שאונקלוס תרגם דלא כרבי אליעזר], ובהגהות

גם מצאתי לגאון המובהק רד"ל ז"ל במבואו היקר למדרש פרקי רבי אליעזר (ד"ו ע"ג בהערה) אחר שעמד על שבספר סדר הדורות איחלף ליה רבי אליעזר (בן הורקנוס) ורבי אלעזר (בן שמוע), סיים: "ומזה יראו המעיינים תמיד לשים לב לדקדק שלא יתחלף להם בין רבי אליעזר (בן הורקנוס) לרבי אלעזר (בן שמוע), ורבותינו בעלי התוספות בכמה מקומות טרחו בזה לברר הדבר, ובקונטרס שהחילתי לסדר בענין זה בס"ד ביארתי שבמשנה חלה (ספ"ב) נראה שחלוקים הבבלי והירושלמי אם הוא רבי אליעזר או רבי אלעזר ואכמ"ל", ועיין גם בהגהות הרד"ל ז"ל לנדה (מ"ח א') עיין שם.

וזו לשון הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו עיני כל חי מועד קטן (כ"ח ב' ד"ז ע"ב): "ומורי הרב בית מועד ז"ל השיג עליו דטעה ולא אשגח דההיא רבי אליעזר הגדול וכו', ובלאו הכי נמי דאינו רבי אליעזר ב' אלא רבי אלעזר בלא י', שהוא אמורא כנודע" ודוק היטב.

ובספר פתח הדביר ח"א (דט"ו ע"א) תמה על מחבר אחד ז"ל: "היכי הוה סלקא דעתך למימר דרבי אליעזר דהכא הוא רבי אלעזר בן שמוע, והרי רבי אליעזר לחוד ורבי אלעזר לחוד, ושמות מחולקים ניהוו", ועיין שם מה שניסה לתרץ.

ובהשמטות לפתח הדביר שם (דט"ו ע"ד) הביא דברי הרב נחלת שמעוני שכתב בהקדמתו שצריך לדקדק היטב בין רבי אליעזר ב' שהוא רבי אליעזר בן הורקנוס, לבין רבי אלעזר בלא י' שהוא רבי אלעזר בן שמוע, כי מאד נשתבשו בהם המדפיסים, וביותר שהעמידו אותם בראשי תיבות "ר"א", ולא נודע מי הוא עיין שם מה שציין, ועל פי זה הרב פתח הדביר ז"ל לימד זכות על רבני

רבי אליעזר סובר שזונה היינו זונה כשמה, כלומר שטועה מתחת בעלה לאחרים, דלרבי אליעזר אין זונה אלא אשת איש וכדכתב רש"י וכו"ל, ומאי דאיתא בבריייתא שם רבי "אליעזר" אומר פנוי הבא על הפנויה וכו', היא שגיאת הדפוס המצויה למאד מאד, וצריך לתקן לומר רבי אלעזר (בלא י'), וכמו שכתבו רבים ושלמים עיין לגאון רבי ישעיה ברלין ז"ל בהגהות במסורת הש"ס יבמות שם, וכן כתב הגאון יעב"ץ ז"ל בהגהותיו שם, וכן כתב הרש"ש ז"ל שם (נ"ט ב'), וכן הוא להדיא במקור הבריייתא בתורת כהנים (פרשת אמור) וכמו שכתב בהגהות יפה עינים (שם ס"א ב') עיין שם.

ובאמת כן הוא להדיא בהמשך הסוגיא דיבמות שם: "רבי **אלעזר** אומר פנוי הבא על הפנויה שלא לשם אישות עשאה זונה, אמר רב עמרם אין הלכה כרבי **אלעזר**", וכן הוא שם (נ"ט ב', וע"ז א'), וסנהדרין (נ"א א'), ותמורה (כ"ט ב', ול' א'), שבכל המקומות גרסינן רבי **אלעזר**, וכן העתיקו כל הראשונים עיין לדוגמא רש"י יבמות (נ"ג ב', וס' א'), וכתובות (ל' א'), ותוספות שבת (ס"ה ב'), ויבמות (ס' א'), וגיטין (ע"ג ב'), וסנהדרין (נ' ב'), ותמורה (כ"ט א'), ורמב"ן רשב"א וריטב"א שבת (ס"ה א'), ורשב"א יבמות (נ"ט ב', וע' א'), וריטב"א יבמות (ל"ד א') ועוד ועוד.

ואכן כבר הזהיר על זה וכיוצא בזה הגאון חיד"א ז"ל, וכה כתב בספרו יעיר און (מערכת א' אות צ"ח): "מאד צריך לדקדק בין רבי אליעזר ביו"ד לרבי אלעזר בלא יו"ד, שכמה גדולים אגב שיטפיהו כתבו דברים אשר לא כן", ושם ציין לעיין בספרו פתח עינים ברכות (ג' א') ויבמות (צ' ב') שהראה כן שכמה גדולים איחלף להו רבי אלעזר ברבי אליעזר וממילא לא צדקו בדבריהם ע"ש, ועיין לו גם בספרו כסא רחמים על אבות דרבי נתן (ס"פ י"ט), ומכאן דוגמא נוספת, ואתה דע לך, ודוק היטב.

פינחס עה"פ ושם האשה ד"ע ע"ד: "הזונה שהיא מזנה עבור אתנן לא תקרא זונה, כי מחמת החוסר היא מזנה" וכו' ע"ש, ואיני מבין היטב דבריו ז"ל והא קרא אמר "אתנן זונה לא תביא" וצ"ב.

ורבינו אלעזר מגרמיזא ז"ל בעל הרוקח בפירושו לתורה (בהקדמה דף י"ז) עמד לבאר השמות הנרדפים בתורה וכה כתב: **"זונה** היא פנויה, **נואפת** שיך לומר על אשת איש", ובפירוש הרוקח שם (ל"ז ט"ו דף רס"א) כתב: "ויחשבה לזונה - זו נאה ופנויה" ודוק.

האחרונים ז"ל שלא שתו לבם לדבר והחליפו זה בזה ע"ש.

ועיין בזה בהגהות רש"ש ז"ל פסחים (ע"ז א'), ותענית (כ"א ב'), וקידושין (כ"ה ב'), וזבחים (ט"ו ב'), ובהגהות מלא הרועים זבחים (שם), והגהות הגאון רבי צבי הירש ברלין ז"ל נזיר (נ"ו ב'), ובבא מציעא (פ"ב ב'), ועיין בספר לב שומע (מערכת א' אות ח'), ועוד לו שם (מערכת ו' אות ט"ז) ובחיבורי מנוחת שלום ח"ג (סימן ל"ג) ודוק.

ודע שראיתי בספר שפתי כהן על התורה (פרשת

ב. בענין מצות פריה ורביה במוליד בנים זכרים

[מנוחת שלום ח"ב סי' מח]

תשמ"ז.

ומבואר בהדיא דסבירא ליה לדינא דבשני זכרים מקיים פרו ורבו, ודוק היטב.

ובן דעת רבינו ישעיה דטיראני ז"ל בתוספותיו לייבמות (שם), וכן הוא בשו"ת הרשב"א ח"ג (סימן של"ט) דלבית הלל דמקיים פרו ורבו במוליד בן ובת, כל שכן הוא במוליד שני בנים זכרים ע"ש. [ועיין שם (סימן ש"מ), וצ"ע בחידושי הרשב"א יבמות (ס"א ב'), ועיין בספר שדי חמד כללי הפוסקים (סימן י' אות ב'), וכבר ידוע שמצויות סתירות בדברי רבינו הרשב"א ז"ל, וטעמו של דבר נתבאר בחיבורי ברית יעקב (דף רמ"ד), ובחיבורי תפארת יצחק (דף פ"ח), ובחיבורי כרם יעקב (דף ל"ב), ובחיבורי שם בצלאל (דף קפ"ט), ובשאר חיבוריי, ונתבאר במקומו בס"ד].

ואבן בתלמוד ירושלמי יבמות שם (פ"ו ה"ו) מבואר דהא דאמרו בית הלל דמצות פרו ורבו בבן ובת היינו וכל שכן שני בנים זכרים.

יבמות (ס"א ב') תנן: "לא יבטל אדם מפריה ורביה, אלא אם כן יש לו בנים, בית שמאי אומרים אומרים שני זכרים, ובית הלל אומרים זכר ונקיבה שנאמר זכר ונקיבה בראם". ועיין בתלמוד שם.

ולענין הלכה נחלקו רבותינו הראשונים כמלאכים ז"ל, שבתוספות "חד מקמאי" יבמות שם - והוא בעל ההשלמה וכנודע עיין בספר ניצוצי אור יבמות (י"א ב') - פסק שהמוליד שני בנים זכרים גרידא קיים המצוה, והוא הוא שהובא בדברי הרב המאירי ז"ל בבית הבחירה שם בשם "גדולי הדורות" ע"ש.

וזו לשון חד מתקיפי קמאי רבינו אלעזר מגרמיזא ז"ל בעל הרוקח בפירושו לתורה במדבר (כ"ו ב' דף ק"א): "בשתי שנים יקיים פריה ורביה בן ובת, **או שני זכרים**",

ובחיבוריי בס"ד הרבתי בראיות ודוגמאות המאמנות יסוד זה דהירושלמי וספר הזהר בשיטה אחת הולכים, עיין בחיבורי כנסת יעקב (קונטרס י' סימן ט"ז דף רמ"ז), ובחיבורי זכות יצחק ח"א (ס"ס ד'), ושם ח"ב (דף רל"ח), ובחיבורי ברכי נפשי ח"א (סימן ד' דף כ"ט), ובחיבורי תרנן לשוני (דף כ"ג), ובחיבורי ישועות חיים (סימן י"א סוף אות ב'), ובחיבורי גדולה תשובה ח"א (סימן ט' סוף אות ב'), ובתשובתי הנדפסת בספר הנחמד והיקר יוסף חיים (דף ל"ב) ע"ש.

ובחיותי בזה ראיתי לגאון המובהק סוב"ר הרז"ם רבין חסידא מהרש"א אגאסי זצ"ל בספרו המופלא בני אהרן על שער הגלגולים (הקדמה י"א אות מ"א דף ק"ב) שכה כתב: "יש להסתפק במי שלא זכה להוליד רק בן או בת לבד, או אפילו שני בנים, או שתי בנות, מה דינו, מי נימא כיון שלא קיים מצות פרו ורבו כתיקונה שהם זכר ונקיבה, גם הוא בכלל העונש האמור כאן, וכמי שלא קיים פרו ורבו דמי, או דילמא כיון דאית ליה זרע מיהת, ואשתו אינה צריכה יבום אינו בכלל עונש כלל" וכו'.

ולענין מי שזכה להוליד רק בנות הנה בקידושין (ע"א ב') מבואר דרבי יוחנן היו לו בנות, ואפילו הכי אמרו עליו בספר הזהר הקדוש ח"א (דקפ"ז ע"ב) דכדאי הם התורה והמצוות שלו שיהיו נחשבים לו במקום בנים ע"ש, שמע מינה דבנות לאו כלום הוא לענין זה, ואף על גב שאותו הלשון הנזכר בספר הזהר שם אינו מזהה הקדוש, וכמו שכתוב שם בהגהה, מכל מקום לא יהיה אלא מדרש חז"ל, ושפיר איכא מיניה ראייה לנדון דידן, וכי תימא שגם בנותיו של רבי יוחנן מתו אחר כך בחייו - לא היא דמדברי התוספות ז"ל

והיינו נמי שיטת רז"ל בספר הזהר הקדוש שהמוליד שני בנים זכרים יצא ידי חובה, וכדאיתא שם ח"ג (דקמ"ח ע"א): "ויהי ביום כלת משה, כלתו של משה ודאי, דתנינן אמר רבי שמעון מאי דכתיב עלית למרום שבית שבי וגו' בשעה שאמר לו הקב"ה [למשה רבינו] של נעליך מעל רגליך, אזדעזע ההר, אמר מיכאל קמי קב"ה רבוננו של עולם תבעי לסתור אדם, והא כתיב זכר ונקיבה בראם ויברך אותם, ולית ברכתא אשתכח אלא במאן דאיהו דכר ונוקבא, ואת אמרת לאתפרשא מאתתיה. אמר ליה קב"ה הא קיים משה פריה ורביה, השתא אנא בעינא דיתנסב בשכינתא, ובגיניה יחות שכינתא לדיירא עמיה, הדא הוא דכתיב עלית למרום שבית שבי, מאי שבי שכינתא דאתנסיבת עמך וכו', וביומא דנחתת שכינתא, ההוא יומא דאתנסבא במשה נחתא, הדא הוא דכתיב כלת משה, כלת משה ממש" עכ"ל.

ומפורש דספר הזהר הקדוש סובר דמצות פרו ורבו מקיימים בשני זכרים, וכן כתב הגאון חיד"א ז"ל בהגהות ניצוצי אורות לספר זהר שם (אות ב') ע"ש.

וכבר כתבנו בס"ד בחיבוריי והראנו פעמים הרבה דהירושלמי וספר הזהר **בחד שיטה אזלי**, וזו לשוני בחיבורי שלום יעקב (סימן י"ט דף רמ"ג): "וכדרכו הולך ספר הזהר הקדוש בשיטת הירושלמי, וכמו שכתב הגאון רר"ג ז"ל בספרו נחל עדן (ד"ג ע"ג) ידוע כי כל המדרשים, וזהר ותיקוני זהר וזהר חדש, הם מדרשי ארץ ישראל והולכים תמיד בשיטת הירושלמי, והובאו דבריו בהגהות ניצוצי זהר לזהר חדש (במילואים דקכ"ה סע"ד), ועיין גם בספר שערי זהר (ריש ברכות), ועוד לו שם (ט' ב' ד"ה בשחרין)".

ואחר שנים הרבה יצא לאור הקובץ התורני היקר "מוריה", גליון ר"ז, טבת תשנ"ב,

ושם נדפסו דברות קדשו של מרנא ורבנא מופת הדור בעל קהלות יעקב זצ"ל בהגהותיו לספר היקר מנחת חינוך וכה כתוב שם: "מה שכתב במנחת חינוך (מצוה א') דגם בבן או בבת לחוד לא קיים מצות פרו ורבו, נראה לכאורה שבאמת בבן אחד קיים פרו ורבו, אלא שמחוייב עוד, ודומה לנותן צדקה פחות מכשיעור, שעל כל פנים מצוה עביר, אלא שמחוייב עוד, ואינו דומה לאוכל חצי שיעור מצה, וגם בחצי שיעור מצה נסתפק האחרונים, ודאמרין ביבמות [במוליד בן] לא קיים, היינו שלא השלים חובתו עדיין. ועוד דגם במתחיל בחצי שיעור אמרין עשה דוחה לא תעשה, ואף על פי שבגמר המצוה ליכא הלא תעשה, וראיה מהשבת אבידה עיין בבא מציעא (ל' א') ונימוקי יוסף שם, ומה לי אם באותה תחיכה יגמור המצוה אם בחתיכה אחרת" עכ"ל. ודפח"ח.

עוד מצאתי רשום אצלי שבענין הנ"ל יש עוד לעיין בדברות הגאון הגדול רבי ז"ר בענגיס זצ"ל בהערותיו לספר מנחת חינוך, הנדפסות בקובץ התורני היקר "מוריה". וכעת אינו תחת ידי, ואתה תחזה.

ומה גם שיש להוסיף ולומר דשאני מי שלא הוליד כלל מהמוליד שני זכרים, כי יש לתלות שבניו אלו יולידו בן ובת, ובכהאי גוונא יצא הסבא ידי חובת פרו ורבו וכמו שהאריך הגאון בעל ההפלאה ז"ל בספרו נתיבות לשבת אבן העזר (סימן א' אות ו') ע"ש, ועיין בשו"ת אבני נזר (דלקמיה), ובכנסת הגדולה אה"ע (סימן א' הגב"י אות ב'), וערך השלחן (שם אות ב') ודוק.

ומה שכתב הגאון בעל בני אהרן ז"ל להוכיח דכל כי האי שהוליד רק בנות לאו כלום

ברכות (ה' ב' ד"ה והאמר) מוכח שנשארו בחיים עכ"ל"ק.

ועם שאיני כדאי כלל וכלל, עפר יעקב, בענייני לא זכיתי להבין דברות קדשו ז"ל בחקירתו אם המוליד רק שני בנים או שתי בנות אם יקום לעת התחיה או לא דהוי כמי שלא הוליד כלל, ולענ"ד הרבה יש לדון בהא, אבל אחר שענין זה הוא ממש כבשא דרחמנא כאומרם ברכות (י' א') אקצר.

ולענ"ד יש לומר דלא דמי כלל הא דהוליד שני בנים זכרים וכו', למי שלא הוליד כלל, לא מיבעיא לאותם שיטות שהמוליד בנים גרידא קיים המצוה וכנ"ל וזה פשיטא, ולא ידעתי מדוע הגאון בני אהרן ז"ל לא זכר כלל שיטת ספר הזהר הקדוש דלעיל, ושיטות הירושלמי, ורבותינו הראשונים נ"ע, דבשני בנים זכרים מקיים מצות פרו ורבו וצ"ב.

וגם למה שפסקו רבותינו הפוסקים ז"ל דקיום מצות פרו ורבו היינו שיווליד בן ובת דוקא, יש לומר דשאני מי שלא הוליד כלל ממי שהוליד שני בנים, שיש לדון להא כדין המקיים חצי מצוה, והוי חצי שיעור במצות עשה, וכבר נודע שלדעת רבים מקיים בהאי פלגא מצוה על כל פנים, ועיין לגאון עוזינו החיד"א ז"ל בשו"ת חיים שאל ח"א (סימן כ') שהאריך בזה וכך העלה להלכה דיש קיום מצוה גם בחצי שיעור ע"ש, ועיין בארוכה בארוכה בשו"ת זכר יהוסף (סימן ק"כ אות ד'), ושם ציין לרוב ככל רבותינו המדברים בזה, והרבה הארכתי בזה במקומו בס"ד.

ואם כן יש לומר דהמוליד בנים זכרים דיש בזה מקיום המצוה, הא אהני ליה שלא יהיה בכלל העונש, מה שאין כן במי שלא הוליד כלל ודוק.

שכתב רב נסים גאון ז"ל ברכות (ה' ב') בשם הגאונים רב שרירא גאון ז"ל ובנו רב האי גאון ז"ל, ובמקומו הארכתי בס"ד להעמיד קבלת רבותינו הגאונים ז"ל כי היכי דלא תקשי לן מבבא בתרא (קט"ז א'), ומצאתי כן בספר ברכת אהרן על מסכת ברכות שם (מאמר כ"א) ואכמ"ל.

וכבר ידוע שתוקף וסמכות דברות רבותינו **הגאונים** ז"ל, מקובלים אצלנו כאילו כתובים **בתלמוד במפורש**, וכדכתב מרן ז"ל בבית יוסף יו"ד (סימן ט"ל ד"ה ודע דנ"ז ע"ב): "כיון דשמיע לן מן הגאונים שכל דבריהם דברי קבלה, הוה ליה כאילו כתוב בתלמוד" ע"ש, וכבר כתב כן חד מתקיפי קמאי, מר ניהו רבה הרשב"ץ ז"ל בתשובותיו ח"ג (סימן מ"ח): "קבלתן של הגאונים קבלה, וראוי לסמוך עליהן כאילו כתוב בתלמוד" ע"ש, והגאון המובהק רבי יהושע מקוטנא ז"ל בספרו יבין שמועה יו"ד (סימן כ"ג סק"ד דל"ז סע"ב) כתב: "ידוע מה שכתבו הפוסקים שעל דברי הגאונים יש לסמוך כעל דברי התלמוד, והרמב"ן ז"ל כתב כן הרבה פעמים בספר המלחמות לפי שישבו על כסא רב אשי ובמקומו, והיו הדברים נמסרים להם מרב אשי פה אל פה, וגם עוד היתה להם מהדורה קמא דרב אשי" וכו' ע"ש, ועיין בספר פרי תאר יו"ד (סימן י"א סוף אות ג'), ועוד לו שם (סימן ט"ז אות ג') ודוק.

ומה שרצה הגאון בני אהרן ז"ל לומר דהן אמת דאותו הלשון הנמצא בספר הזהר אינו מגוף ספר הזהר אלא הגהה שנכנסה לגוף ספר הזהר, מכל מקום לא יהיה אלא מדרש רבותינו ז"ל ועדיין ממנו יש ראיה, וכנ"ל בדברי קדשו ז"ל.

תמה אני על עצמי ואיני מבין, אחר שהוא ז"ל עצמו מודה שהדברים בספר הזהר שם אינם אלא **גליון** שנכנס לתוך ספר זהר, מהיכי

הוא, ממה שאמרו בספר הזהר הקדוש ח"א (דקפ"ז ע"ב) על רבי יוחנן שעם שהיו לו בנות (קידושין ע"א ב') דכדאי הם התורה והמצוות שלו שיהיו נחשבים במקום בנים ע"ש.

תחילה וראש אביא דברי ספר הזהר שם במילואם: "רבי חייא בעא האי דאיהו זכאה שלימא, ואשתדל באורייתא יומי ולילי, וכל עובדוי לשמא דקב"ה, ולא זכה לבנין בהאי עלמא, כגון דאשתדל בהו ולא זכה, או דהוו ליה ומיתו מה אינון לעלמא דאתי". [א"ה יח"ס נר"ו: בחון היטב לשון רבי חייא באומרו וכל עובדוי לשמא דקב"ה וכנ"ל, כי מידתו דרבי חייא "לשמה", וכמו שיסדתי בארוכה בס"ד בחיבורי דרופתקי דאורייתא ח"ג (סימן כ"א) עיין שם וצרף לכאן ודוק היטב].

אמר ליה רבי יוסי עובדוי וההיא אורייתא קא מגינן עליה לההוא עלמא, אמר רבי יצחק עלייהו ועל אינון זכאי קשוט (כגון רבי יוחנן דהוו ליה בנין ומיתו, וכגון רבי חזקיה דאיהו עקר) עלייהו כתיב כה אמר ה' לסריסים אשר ישמרו את שבתותי ובחרו באשר חפצתי, ומחזיקים בבריתי, מה כתיב בתריה ונתתי להם בביתי ובחומותי יד ושם טוב מבנים ומבנות שם עולם אתן לו אשר לא יכרת, בגין דאלין אית לון חולקא לעלמא דאתי", עד כאן לשון ספר הזהר הקדוש.

והנה לפי מה שכתבנו שהמוליד שני בנים זכרים קיים מצות פרו ורבו, לכאורה הוא הדין בנות דמאי שנא. ויש לעיין בהא. [ורק יש לעיין בסברת בעל ההפלאה ז"ל אם שייכא בבנות, ועיין לקמיה].

מיהו עיקר דברי הגאון בני אהרן זצ"ל בעניותי תמוהים אצלי, חדא דהרי מקבלת רבותינו הגאונים ז"ל יודעים, אנחנו שהיה לרבי יוחנן בן אחד **שנשאר בחיים**, ושמו רב מתנה, וכמו

הלל מודים דסגי בשני זכרים, ועדותו של רבי שמעון בר יוחאי מהקב"ה בעצמו, ובדאי ראה רבי שמעון המעשה ברוח הקודש ונחכמי בבל לא ידעו מזה וכו', והגם דלא בשמים היא, היינו כשהנביא אומר כך אמר לי הקב"ה הלכה, אבל כשראה ברוח הקודש מעשה שאמר הקב"ה מאמר שאינו הלכה, וממילא מוכיח שכך הלכה אינו בכלל לא בשמים היא. וגם בהא דלא בשמים היא יש דברים בגו, ובעירובין (ו' ב') כאן לאחר בת קול, ותשובה מן השמים, וכבר האריך בזה בשם הגדולים (חלק הגדולים מערכת י') ע"ש.

וסיים באבני נזר (שם אות י"ד): "אך שוב ראיתי בספר כנסת הגדולה אה"ע (סימן א' הגב"י אות ס"א) בשם רבו מהרי"ט טעם אחר על מה סמך מהרי"ט רבו, כי לאחד מבניו היתה בת אחת, והוא הדין אם היו לו שתי נקיבות ואחת מהן הולידה בן ע"ש, והשמועה של הגאון מקוטנא זצ"ל שורשה נשאר מעל, כי בדברי הרב כנסת הגדולה תלמיד מהרי"ט מבואר באופן אחר לגמרי" עכת"ד.

עוד מצאתי לגאון המובהק רבי דוד פארדו ז"ל בספרו היקר ספרי דבי רב על הספרי (פרשת פינחס דק"מ ע"ב) שאחר שהביא סברת מהרי"ט הנ"ל, הביא שהקשו עליו שאין סברתו עולה בדין לדעת הרמב"ם ז"ל שכתב דבעינן דוקא זכר ונקיבה שיבואו מזכר ונקיבה, והוא ז"ל האריך להעמיד דברי הגאון אביר התורה אבי התעודה מהרי"ט ז"ל, וכה כתב: "כבר מרן ז"ל בבית יוסף כתב דאף על גב דמהתלמוד לא משמע כהרמב"ם ז"ל, מכל מקום הרב תרומת הדשן יישב דבריו ע"ש. [א"ה יח"ס נר"ו: מיהו רוב הראשונים אינם סוברים כרמב"ם ז"ל, עיין במובא בספר אוצר הפוסקים (סימן א' אות ל"ו) ע"ש].

תיתי שיקבל דין **מדרש חז"ל** אתמהא, ואטו אם חכם, יהיה מי שיהיה, כתב הגהה בגליון הספר, בבלי או ירושלמי או ספר הזהר, ונכנסה ההגהה שלו לגוף הספר יקבלו דבריו אלו והגהתו דין מדרש רבתינו, זו לא שמענו מעולם ודוק.

ודונמא חותכת אביא, מה שהעירו שבספר הזהר הקדוש ח"ג (דעד"ר רע"א) כל הפסקא המתחלת "ברכת המזון" וכו' **שבע שורות שלמות**, הוא גליון שנכנס לתוך ספר הזהר הקדוש, וכולו מועתק **אות באות תיבה בתיבה מספר שלחן של ארבע** לרבינו בחיי ז"ל (דק"ג ע"ב דפוס וורשא), עיין תראה ותווכח, האם נאמר שאחר שנכנס הגליון הזה לספר הזהר הוא מקבל תוקף כמדרש חז"ל אתמהא. ועיין מה שכתבתי בס"ד ב"מילואים" הנדפסים לקמן בסוף הסימן.

ומינה נמי לנדון דידן, שאחר שהדברים בספר הזהר שם אינם אלא גליון מאיזה חכם, אין אנחנו צריכים למשכנוני נפשין עליו, ולפלפל ולסלסל ולבנות עליו, כך נלע"ד בס"ד.

ודע כי בשו"ת אבני נזר אה"ע (סימן א' אות י"ב) ראיתי שהאריך בנדון דידן במוליד רק שני בנים זכרים אם קיים המצוה, והביא ששמע מהגאון מקוטנא ז"ל בעל ישועות מלכו שהגאון מהרי"ט ז"ל לא היו לו אלא שני בנים זכרים, ולא נשא אשה אחרת על אשתו, אף כי במקומו לא פשטה תקנת רבינו גרשום מאור הגולה שלא לשאת שתי נשים, כי סמך מהרי"ט ז"ל על הירושלמי דאף לבית הלל יוצא ידי חובה בשני זכרים" ע"ש.

והוסיף בעל אבני נזר: "נראה לי טעמו דמהרי"ט כי בספר הזהר הקדוש (ח"ג הנ"ל) הקב"ה השיב למיכאל שמשו קיים פרו ורבו ע"ש, והיינו כדברי הירושלמי דאף בית

בהא, ואיהו ז"ל מיירי כשהוליד שני בנים זכרים, והם לא הולידו אחריהם כלל, ועל פתגמא דנא נסבה חקירתו דוק ועיין.

ומה שכתב הגאון אבני נור ז"ל דכגון דא לא מיקרי לא בשמים היא, ואף בהא דברים בגו, נראה לי שכוונתו לומר שהרי ידוע **שכמעט כל רבותינו הראשונים כמלאכים ז"ל סוברים דאכן אומרים בשמים היא**, כלומר שסומכים בהלכה על גילוי מן השמים, כמו נבואה, בת קול, הכרעת אליהו הנביא, וכדומה, כמבואר אצלנו במקומו בקונטרס גדול בס"ד, וכאן אכתוב בקיצור דקיצור.

בן דעת רש"י ז"ל בהרבה מקומות שסומכים על גילוי שמיימי וכדכתב בארוכה הגאון מהר"צ חיות ז"ל בספרו תורת הנביאים (פרק א') שרש"י ז"ל **בשלש** מקומות סובר דיש לפסוק הלכה על פי נבואה וכדומה, עיין שם בארוכה, ועוד עיין לו (שם פרק ב') ועיין גם בהוספות לשם, ובספרו אמרי בינה (סימן ו'), ועיין שו"ת זכר יהוסף מאמר תהלוכות האגדות (פרק ו') ופרק ז') ושו"ת כוכבי יצחק ח"א (דקכ"א ע"א) ועיין בחיבורי שלום יעקב (דף קפ"ה), ובחיבורי מנוחת שלום חלק י"א (דר"ח ע"ב אות י"א) עש"ב.

ובן דעת רבותינו בעלי **התוספות** ז"ל שסומכים על גילוי שמיימי כבת קול וכיוצא בזה, עיין תוספות ברכות (נ"ב א' ד"ה ורבי), ועירובין (ר' ב' ד"ה כאן), ופסחים (ק"ד א' ד"ה דאמר), ויבמות (י"ד א' ד"ה רבי), ובבא מציעא (נ"ט ב' ד"ה דלא) וחולין (מ"ד א' ד"ה רבי), וכן דעת חד מתלת עמודי ההוראה הוא רבינו **הרא"ש** ז"ל בתוספותיו שם (בכל המקומות דלעיל), וכן סוברים **הראב"ד** ז"ל כמפורש לו בכמה מקומות כידוע ועיין לגאון חיד"א ז"ל בספרו שם הגדולים (דלעיל), ורבינו **יעקב ממרוש** ז"ל בכל ספרו שו"ת מן השמים, ורבינו **יהודה**

ואמנם לפום קושטא ליכא שום קושיא על מהרי"ט ז"ל, ושפיר סברתו עולה בדין ואינה יורדת אפילו לפי דברי הרמב"ם ז"ל, דהרמב"ם ז"ל איירי כשמתו הבנים, שהרי כתב "נולדו לו ומתו והניחו בנים הרי זה קיים פרו ורבו, בני בנים הרי הם כבנים, במה דברים אמורים כשהיו בני הבנים זכר ונקיבה והיו באים מזכר ונקיבה, אף על פי שהזכר בן בתו והנקיבה בת בנו, הואיל ומשני בנים הם באים הרי קיים פרו ורבו, אבל אם היה לו בן ובת ומתו, והניח אחד מהם זכר ונקיבה לא קיים המצוה" עכ"ל.

והטעם דכיון דהתולדות הראשונים אזור להם, אם כן לא משגיחנן רק במאי דאיכא בעולם בחיי הזקן ובעינן ככהאי גוונא דוקא זכר ונקיבה הבאים מכח זכר ונקיבה, ואין זה ענין לסברת מהרי"ט דאיירי דהתולדות הראשונים דהיינו השני בנים ישנם בעולם, ולא דוקא אלא אפילו מת אבי הבת, כיון דהבן הראשון קיים וכן בת השני, הילכך ככהאי גוונא כיון דאיכא אחד מינייהו בת הרי הזקן קיים פרו ורבו, דבני בנים הרי הם כבנים וחשיב כאילו יש לו לזקן בן ובת, וממילא גם מהתלמוד לא קשיא על מהרי"ט דגם התלמוד מיירי בהכי דקמאי אזור להו בחיי אבוהון" עכ"ל.

הרי שנתקיימו דברי הגאון מהרי"ט ז"ל, ולפי זה בודאי יש מקום לומר כדכתיבנא לעיל, דהמוליד שני בנים זכרים שאני ממי שלא הוליד כלל, כי יש לתלות שיולידו בניו אחריו וממילא הזקן קיים מצות פרו ורבו, וכנ"ל, ולמהרי"ט ז"ל הוא הדין אף במוליד שתי בנות, ועיין בדברי הגאון רבי דוד פארדו ז"ל שם ודוק היטב.

ובל זה לכאורה דלא כדברי הגאון בני אהרן זצ"ל, ולדידיה צריך לומר דאף הוא יודה

שהמעין בספרו שבלי הלקט יראה שהביא להלכה פעמים הרבה דברי בעל שו"ת מן השמים, כמו בסימן ט', וסימן ל"א, וסימן קכ"ז, וסימן קנ"ז, ושם ח"ב הלכות תפילין סימן א', וסימן י', וסימן ט"ז, וכאשר ציין כל זאת המהדיר בהקדמתו בראש ספר שבלי הלקט (ד"ו ע"ד) עיין שם.

ואם נאמר שדעת רבינו צדקיה ז"ל כרבינו הרמב"ם ז"ל, דאין לסמוך בעניני הלכה על גילוי שמיימי כחלום ובת קול וכנ"ל, אם כן מה לו ולמה לו כלל להביא בספרו שבלי הלקט לדברי שו"ת מן השמים, וכל זה משנה יתירה ומילי דכדי, אלא שמע מינה שדעתו דסומכים על שו"ת מן השמים, ועיין במה שכתבתי בבירור דעתו של הרב שבלי הלקט בס"ד בחיבורי מנוחת שלום חלק י"א שם (דרי"ז ע"ב) וצרף לכאן.

ובימים אלו ממש יצא לאור ספר יקר הנקרא בשם "זכר צדיק", ומחברו חד מגדולי קמאי הוא רבי יוסף ברבי צדיק ז"ל (מגאוני ספרד הקדמונים קודם הגירוש וכתב ספרו בשנת ה' רכ"ז לפ"ק) ועם ששם (סוף שער ח') לא קבל דברי רבינו יעקב ממרויש בעל שו"ת מן השמים נגד שאר הפוסקים, אבל לעומת זה שם (שער ד') קבל דבריו בסבר פנים יפות אף שמן השמים השיבוהו, ועוד שם (שער ל"ז) קבל דברי רבינו יעקב מן השמים כמפי הגבורה וכה כתב: "ולי נראה דהואיל ונפק מפומייהו דאשלי רברבי ומפומא דקב"ה ראוי לקיים דבריהם", וכיוצא בזה עוד שם (שער מ"ג) כתב לסמוך על שו"ת מן השמים, וכאשר כתב כל זה ידידי המהדיר נ"י (שם דף ל"א) ע"ש. [ומדברים אלו יש סיוע לסברת הגאון אבני נזר ז"ל ודוק].

ובקובץ התורני היקר "מוריה" (גליון רצ"ט דף מ"ח) התפרסמו פסקי הלכה מעמוד

שירליאון ז"ל בתוספותיו לברכות (שם), **ורבי יהודה הלוי** בספר הכוזרי (מאמר ג' סוף אות ט"ל ואות מ"א ואות ס"ז), גם **הרשב"א** ז"ל בתשובותיו ח"א (סימן י'), סובר שסומכים על גילוי שמיימי והתם לאו משום דהוי מידי דמציאות, שהרי כלל וכלל הרשב"א ז"ל לא הזכיר זאת, אלא משום דסבירא ליה כרוב הראשונים דאזלינן בתר הכרעה שמיימית, וכן מבואר לו בספרו משמרת הבית (דף ו') והובא בשו"ת אפרקסתא דעניא (סימן א') ודוק היטב.

ובדעת הרב כך דעת התלמיד, הוא רבינו **הריטב"א** ז"ל בחידושו עירובין (ו') ב', **והר"ן** ז"ל בחידושו לעירובין שם, והרב **המאירי** ז"ל בהקדמתו לאבות (דף כ'), ורבינו **אליעזר מטוך** ז"ל בעל גליון תוספות והובא בפתח עינים גיטין (ו' ב') ובשם הגדולים שם, והפירוש המיוחס ל**רשב"א** מנחות (מ"ה א'), ועוד ראשונים הובאו בשם הגדולים שם, כמו **בעל החינוך**, **והגהות מיימון**, **והרשב"ץ** נ"ע, וכן סובר **רבי יוסף אלבו** ז"ל בעל העיקרים עיין לקמן אות ד', וזכורני להדיא שראיתי מובא **שהראב"ה** העיד ששאלו את אליהו הנביא זכור לטוב שיכריע ויפסוק בדבר הלכה שהיתה מסופקת בידם, ודוק היטב.

וכאשר אתה ידידי המעין ה"י תעיין בדברות קדשם של כל רבותינו הראשונים כמלאכים דלעיל, תראה ותווכח **שדעתם מוחלטת שסומכים בענין הלכה והוראה על גילויים שמיימים כנבואה ובת קול**, הרי לנו מבואר שכמעט כל רבותינו הראשונים כמלאכים ז"ל סוברים כן, ובודאי שכן עיקר לדנא.

ולדעתי גם גאון איטליה **רבינו צדקיה** ז"ל בעל שבלי הלקט משלנו הוא, וסובר שסומכים על גילוי שמיימי, והא ראיא

הבין ענין "בת קול" האמור שם כפשוטו, ושסומכין על בת קול מן השמים לענין דינא ע"ש, ועיין בפתגמא דנא בזה בשו"ת מהרש"ם ח"ג (סימן קס"ב), ושו"ת רב"ז ח"ג (סימן צ"ח), ובארוכה בשו"ת חבלים בנעימים ח"א (סוגיא ל"ב דמ"ח ע"א ואילך), וספר טהרת המים בשיורי טהרה (מערכת ש' אות ע"ה), ושו"ת דבר הלכה קלצקין (סימן מ"ד דל"א ע"ג), ושו"ת חיים ביד (סימן א' ד"ז רע"ג), וקהלת שלמה (מערכת ל' כלל י'), ונחל איתן על הלכות עגלה ערופה (סימן י"ב ס"ג סק"א), ועיין בכל המצויין בארוכה בחיבורי כנסת יעקב (קונטרס ה' אות י' דף קי"א) עש"ב, ויתבאר היטב במקום אחר בעזר האל וישועתו.

עוד צריך אתה לדעת שלעולם הלכה כרבינו האר"י ז"ל ועושים כדבריו, ואפילו למאן דאמר דאמרינן לא בשמים היא, גבי רבינו האר"י ז"ל לא אמרינן כן, וכאשר הבאתי בחיבורי ברכי נפשי ח"ב (דף צ"ב), ובחיבורי וזאת ליהודה ח"א (דף צ"ז), ובחיבורי שלום יעקב (סימן ו' אות ו' דף קל"ב, ושם סימן י"א דף קפ"ג), ובשאר חיבוריי ע"ש.

ולפי שעה עוד עיין מה שכתבתי בענין זה בארוכה בחיבורי מנוחת שלום חלק י"א (סימן ע"ז) ונתבאר הענין בפרוטרוט בקונטרס מיוחד בס"ד השי"ת, יעזרני להוציא כל חידו"ת במהרה לתועלת מבקשי האמת, כיר"א.

מילואים

ובכר היה לעולמים כדבר הזה שהגהות שנכתבו בגליון הספר, נכנסו לתוך הספר, כמו שמצינו בתלמוד הבבלי בהרכה מקומות, ודוגמא תמצא שכן כתב רש"י ז"ל שבועות (ג' ב'): "הך דאלו הן הלוקין גרסינן, ותלמיד טועה שהוקשה לו כתבה בגליון ספרו,

ההוראה מרן הגר"ש אלישיב שליט"א וזו לשונו: "בשו"ת מן השמים כתוב שמותר לומר פיוטים בתפילה, ואין לומר שזה בגדר לא בשמים היא, דמן הסתם לקח דין זה מן התלמוד וכדומה". ודוק היטב בדברי קדשו.

ומן האמור עולה שסברת אדונינו הרמב"ם ז"ל בהקדמתו למשנה ובחיבורו הגדול הלכות יסודי התורה (פ"ט ה"ד) שלא בשמים היא ואין לפסוק על פי בת קול וכדומה, יחידאה היא, ובודאי שהלכה כרבים הם כל רבותינו הראשונים כמלאכים קרוב לעשרים ראשונים וכמשנ"ת, ומרן ז"ל בכסף משנה (שם) אסיק דברי הרמב"ם ז"ל הללו בצ"ע מפני סוגיות התלמוד ע"ש.

ובאמת רבות נתלבטו גדולי האחרונים ז"ל להעמיד ולהסביר שיטת אדונינו הרמב"ם ז"ל בזה, עיין מה שכתבו ומה שהביאו בספר מרכבת המשנה שם, ובספר סדר המשנה שם שהאריך למאד, ובספר עבודת המלך שם, ובספר אור שמח, ועדין לא איפריק מחולשא, עיין בדבריהם וצ"ע.

ומה גם שלפי דברי הגאון בעל ערוך לנר ז"ל יבמות (קכ"ב א' ד"ה ולפ"ז) נראה **שדעת מרן ז"ל בשלחן ערוך** (אבן העזר סימן י"ז ס"י) שסומכים על בת קול בעניני הלכה ע"ש, וכך דעת הגאון המובהק מהר"ם ן' חביב ז"ל בסרו עזרת נשים (שם, בל"ב), ואכן כן פשוטן של דברי מרן ז"ל בבית יוסף יו"ד (סימן שע"ב) שסומכים על דברי אליהו הנביא, והיינו משום דלא קיימא לן כרבי יהושע הסובר דלא בשמים היא כאשר כתב החיד"א ז"ל בשם הגדולים (שם) ע"ש.

ואכן גם רבינו הגדול מהרש"ל ז"ל בספרו ים של שלמה יבמות שם (פט"ז סימן כ"ב)

צמח, וערך ארחות חיים, וערך ברית מנוחה, וערך קנה, וערך תוספות תמיד), ועוד שם בשם הגדולים בסדר תנאים ואמוראים (כלל א' סק"א), ועיין שם בסוף דברי הגאון חיד"א (ד"ה איברא דל"ה ע"ב), ועיין בספר האשל (מערכת ג' אות ב'), ובחיבורי מנוחת שלום ח"ה (סימן נ"ו), ונתבאר בס"ד בכללים דילן באריכות רבה מאד ואכמ"ל.

ועל פי האמור הראיתי בזה בחיבורי יחי יוסף (סימן י"ד אות א') דבר נפלא בדברות רבינו חננאל ז"ל ופתרנו בס"ד תמיה נשגבה בדברות קדשו עיין שם וצרף לכאן.

ובספר הזהר הקדוש הדבר מצוי מאד, שהגהות שנכתבו על הגליון נכנסו לגוף הספר, ובאמת אינם אלא גליון והגהה של איזה חכם, ולא מדברי ספר הזהר הקדוש הם.

והנני לציין מהגהותי לספר הזהר בזה - בענין הגהות שהיו כתובות על גליון הספר ונכנסו ונדפסו בגוף ספר הזהר, עיין בספר הזהר הקדוש ח"א דט"ל ע"ב, ושם ע"ט ע"ב בס"ת, ושם דקס"ז ע"א והגהות ניצוצי זהר אות ג', ושם דקס"ח ע"א, ושם דקס"ט סע"א והגהות ניצוצי זהר אות ז', ושם דק"ע רע"א, ושם דקפ"ז ע"ב, ושם דרי"א ע"ב וככתוב בהגהה שם. ובספר הזהר הקדוש ח"ב דיי"ז ע"א והגהות ניצוצי זהר שם אות ב', ושם דל"ח ע"ב והגהות דרך אמת שם, ובספר זהר הקדוש ח"ג ד"ב ע"ב והגהות ניצוצי זהר אות א', ושם ד"ח ע"א ועוד.

ולענ"ד גם הכתוב בספר הזהר ח"ב (דל"ו ע"א) מתיבת "תנא רבי חזקיה" עד הוי אומר זו מילה, גם הוא גליון שנכנס עיין שם היטב.

וכתובה הסופרים בתלמוד" וכו', וכן כתב רש"י ז"ל כריתות (ד' א' ד"ה והכא) ע"ש.

ודבר פלא והפלא תראה בספר היקר דקדוקי סופרים שבת (קל"ג סע"ב) שתיבה בצרפתית (ריישנא) הכתובה מפירוש רש"י ז"ל, נכנסה אל תוך גוף התלמוד עיין שם בדבריו ודוק היטב.

וזו לשון הרז"ה ז"ל בספר המאור פסחים (ל' ב' ד"ח ע"א): "ומדברי הרי"ף אתה למד שמה שכתוב בכל ספרי התלמוד שלנו "במשהו כרב", אינו מעיקר התלמוד, אלא תלויה היתה מפירושי הראשונים, והכניסה הסופרים בספרים" ע"ש.

וכבר כתבו כן רבותינו הגאונים ז"ל, וזו לשון רב האי גאון ז"ל בקובץ תשובות הגאונים (הרכבי סימן רע"ב): "והרבה מצוי כן שתולין בקצה הנוסח [ר"ל בשולי וצידי הגליון] או בין טורין תילאי דאדכרתא, או דפירושא או לשון אחר, ובא הנוסח [ר"ל המעתיק] וחושבו עיקר וכותבו כולו כאחד ומוטעה הוא, עד שיפול ביד חכם שהוא מצרף את הדבר ומוציא כל מילה לטעמה", והדבר מצוי היה הרבה ושכיח טובא, ועיין בכל מה שציין בארוכה הגאון רבי יעקב שור ז"ל בהגהות עתים לבינה על ספר העתים (סימן ר"ד אות ל"ז), ובספר תולדות אדם תולדות מהרש"א (דף ט"ל הערה כ"ב) עיין שם בארוכה למאד.

ועיין עוד בזה למרן ז"ל בבית יוסף יו"ד (ס"ס כ"ח ד"ה כתב בספרי), ועוד שם (סימן ט"ל) דף נ"ו, ועוד שם (ס"ס ס"ט ד"ה מצאתי), ועוד שם (סימן ע"ג), וכסף משנה הלכות שחיטה (פ"ה סהכ"ג), ושו"ת הרמ"ע מפאנו (סימן ק"ז דף ר"י), ולגאון חיד"א ז"ל בספרו שם הגדולים (ערך רב